

Oplæg til symposium om forskningsfrihed

Henrichsen, Carsten Michael

Published in:
Årsberetning for Praksisudvalget

Publication date:
2008

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Henrichsen, C. M. (2008). Oplæg til symposium om forskningsfrihed. *Årsberetning for Praksisudvalget*, 10-13.

Årsberetning 2007

Praksisudvalget ved Københavns Universitet

Københavns Universitet, februar 2008

Årsberetning for Praksisudvalget 2007

Indhold

1. Forord	3
2. Enkeltsager behandlet i 2007	4
3. Redegørelse om den akademiske frihed	8
4. Oplæg til KU-symposium om forskningsfrihed	10
5. Rapport fra en konference om Research Integrity	14
6. Udvalgets konference om god publiceringspraksis	18
7. Nye regler om god videnskabelig praksis	32
8. Praksisudvalgets medlemmer	37

1. Forord

Hermed afgiver Udvalget vedr. god videnskabelig praksis (Praksisudvalget) ved Københavns Universitet sin årsberetning for 2007.

Udvalget har i årets løb holdt 4 møder og behandlet 6 sager, herunder færdigbehandlet de 5 af sagerne. Sagerne er kort gennemgået i *kap. 2*. Fsv. ang. sager, der er behandlet af UVVU, henvises til den derom udsendte årsberetning for 2006 (Forsknings- og Innovationsstyrelsen, nov. 2007).

Endvidere har udvalget afgivet en redegørelse til bestyrelsen om konsekvenserne for den akademiske frihed af indfusionering af sektorforskningsinstitutioner ved universitetet: "Den akademiske frihed set i forhold til sektorforskning/myndighedsberedskab", Januar 2007. Udvalget fremsætter i redegørelsen en række anbefalinger, som gengives nedenfor i *kap. 3*. Derudover henvises til udvalgets hjemmeside, hvor redegørelsen er lagt ud.

Et par af udvalgets medlemmer, Peter Sandøe og Carsten Henrichsen, deltog endvidere som oplægsholdere i det af rektor foranstaltede "KU-symposium om forskningsfrihed" i maj 2007, som foruden ovennævnte tema behandlede spørgsmål om universiteternes "frie" basismidler og forholdet mellem forskningsledelse og den enkeltes forskningsfrihed. Fra symposiet er i *kap. 4* medtaget et debatoplæg fra udvalgets formand Carsten Henrichsen.

Udvalgets formand har endvidere deltaget i en verdenskonference om "Research Integrity", i Lissabon, september 2007. Konferencen, der var arrangeret af European Science Foundation og Office of Research Integrity (USA), havde til formål at belyse principperne for videnskabelig redelighed og god videnskabelig praksis på baggrund af nationale myndigheders praksis og den internationale normudvikling. Udvalgets formand aflagde efterfølgende en rapport til udvalget om sine indtryk af konferencen; rapporten er medtaget i *kap. 5*.

Herudover har udvalget i oktober 2007 afholdt en konference om "Publiceringspraksis – normer og begrænsninger" som en opfølgning på udvalgets konference forrige år om forfatterskaber. Formålet med den seneste konference var at sætte fokus på de spørgsmål og problemer, som opstår ved den igangværende skærpelse og harmonisering på alle universiteter af normerne for god publicering. Konferenceoplægget og tre af indlæggene på konferencen er medtaget i beretningen *kap. 6*.

De for udvalget gældende regler om god videnskabelig praksis er blevet ændret med virkning fra 1. september 2007. Ændringerne har bl.a. til formål at præcisere udvalgets opgaver i forbindelse med sikring af den individuelle forskningsfrihed samt endvidere at muliggøre en udvikling og harmonisering af normer og standarder for god videnskabelig praksis på baggrund af udvalgets praksis. Det nye regelsæt med tilhørende bemærkninger er medtaget i beretningen *kap. 7*.

I *kap. 8* er endelig medtaget en oversigt over udvalgets medlemmer i beretningsperioden, hvorved bemærkes, at et af udvalgets medlemmer, professor Heine Andersen (SAMF) er fratrukket efter eget ønske. I stedet har rektor udpeget professor Christian Hjorth-Andersen som nyt medlem af udvalget med tiltræden januar 2008.

Carsten Henrichsen

2. Enkeltsager behandlet i 2007

Udvalget har i beretningsperioden modtaget 2 nye sager i tillæg til de 4 sager, som allerede var under behandling, og som var omtalt præliminært i sidste årsberetning. Af de 6 sager er de 5 færdigbehandlet i beretningsperioden. Sagerne refereres i anonymiseret form, hvor klager er fork. K, mens indklagede er fork. I; evt. vidner er fork. V.

Sag 1/2006: Klage over artikeludkast indgivet til optagelse i fagligt tidsskrift af en forfattergruppe (I). Artikeludkastet havde været forelagt klager (K) som reviewer ved det pågældende tidsskrift. Som dokumentation for sin klage har K medsendt sin gennemgang af manuskriptet, hvor det konkluderes, at dette er uegnet til optagelse, og som derudover indeholder en række påstande om bl.a. brud på god videnskabelig praksis.

Artikeludkastet indeholder nærmere en test af en hypotese fremsat af K, som forfattergruppen mente at kunne afvise. Efter K's opfattelse er testen baseret på fabrikerede data, evt. med det underliggende motiv at miskreditere K's forskning. K har i den forbindelse anført, at testresultatet øjensynligt er blevet fremsat på grundlag af en fejloplattelse af K's hypotese, som har fundet udtryk i en tidligere publikation fra den indklagede forfattergruppe. Under henvisning til, at K i den forbindelse havde præciseret sine forbehold over for førsteforfatteren, er det K's vurdering, at fejloplattelsen var fremsat mod bedre vidende.

Udvalget antog sagen til realitetsbehandling, dog med forbehold for en endelig stillingtagen til udvalgets kompetence, afhængigt af klagens rette placering som en klage over brud på god videnskabelig praksis eller over videnskabelig uredelighed. K havde oprindelig selv ladet begge muligheder stå åbne i sin klage, om end som anført med en stærk formodning for det sidste.

Forfattergruppen har efterfølgende indgivet et tilrettet manuskript til optagelse i det pågældende tidsskrift, her med gentagelse af den ovennævnte – postulerede – fejloplattelse. K har på denne baggrund efterfølgende indskrænket sin klage til at angå et "eklatant tilfælde af mangel på videnskabelig kompetence".

Efter anmodning fra udvalget har K indvilliget i at frafalde sin klage, dog på betingelse af, at I ville bringe et "korrigerendum" til deres oprindelige artikel. Dette forslag har I afvist med henvisning til, at der er tale om en irrelevant detalje, som der ikke seriøst kan oplyses særskilt om i et videnskabeligt tidsskrift. I har endvidere afvist, at den anførte fejloplattelse skulle udgøre et brud på god videnskabelig praksis.

Udvalget anmodede Aarhus Universitet om at udpege to sagkyndige til at vurdere sagen. På baggrund af de sagkyndiges – enstemmige – vurderinger besluttede udvalget at afvise klagen med henvisning til, at den omhandler videnskabelig uenighed og dermed ikke findes at have betydning for de formål, som udvalget skal varetage.

Sag 2/2006: Klage over misvisende placering af medforfatter som 1.-forfatter med klager (K) som 2.-forfatter til en publiceret artikel. Artiklen indgik som en del af 1.-forfatterens speciale, hvortil K har medvirket, ligeledes som specialestuderende, efter opfordring fra indklagede (I) som vejleder for begge studerende.

K har anført dels at have udført stort set hele arbejdet med de tilgrundliggende undersøgelser, mens 1.-forfatterens arbejdsindsats har været stort set ikke-eksisterende, dels at det er uberettiget at bruge en medstuderende til at udføre en anden studerendes arbejde, idet han angiveligt har været presset hertil under løfte om bedre specialekarakter. Endelig er det anført, at artiklen er blevet trykt

uden K's godkendelse, idet denne tværtimod har protesteret mod forfatterrækkefølgen i det manuskript, som I forlods havde sendt til vedkommende.

I har afvist klagen som sagligt ubegrundet og udtryk for en hævnakt som følge af I's intervention over for en anden artikel, som K havde forsøgt at få udgivet, og som var skrevet på grundlag af hans eget speciale. Artiklen blev offentliggjort elektronisk, selv om hverken I eller tre andre personer, der var anført som medforfattere, havde set eller godkendt manuskriptet. På denne baggrund blev artiklen på begæring af I fjernet fra databasen. En af I omarbejdet version af artiklen blev efterfølgende antaget til offentliggørelse.

Udvalget antog sagen til realitetsbehandling iht. § 3, stk. 1, nr. 4) ang. ”oplysning om de personer, der som medforfatter eller på anden relevant måde har medvirket i forskningsvirksomheden og til opnåelse af det videnskabelige resultat”. Uagtet det påklagede forhold daterer sig tilbage til 2004 og dermed før reglernes ikrafttræden 1/1 2005, har udvalget lagt til grund, at reglerne på dette punkt udtrykker et retsprincip om kreditering af forfatterskaber, som også har været gældende før reglernes ikrafttræden.

Udvalget udpegede et af udvalgets egne medlemmer til nærmere granskning af sagen. På baggrund af dennes vurdering udtalte udvalget, at der ikke fandtes grundlag for at kritisere den valgte forfatterrækkefølge i den første artikel, men at der heller ikke fandtes grundlag for I's påstand om, at klagen skulle være udtryk for en ren hævnakt.

Derimod var det udvalgets opfattelse, at en række forhold omkring laboratoriearbejdet ved det pågældende institut havde været kritisabelt, idet udvalget konstaterede dels manglende indtegnelse af notater om laboratorieforsøg og dels manglende opbevaring af materiale og laboratorieböger. Selv om disse forhold skyldtes de studerendes og herunder K's tilsidesættelse af gældende regler, anbefalede udvalget, at reglerne for god laboratorieskik fremover indskærpedes på tjenestestedet og i uddannelsen, og at der også i laboratorierne føres kontrol med efterlevelsen af samme.

Sag 3/2006: Klage til rektor over et site på en medarbejders hjemmeside (M) indgivet af udenlandsk professor (K). Klagen er oprindeligt indgivet til lederen af den institution (I), hvor M er ansat, med påstand om fjernelse af det pågældende site.

I klagen henvises til, at det nævnte site indeholder nogle fornærmende bemærkninger om K's person, foruden et billede som uretmæssigt er overført fra K's personlige hjemmeside. I klagen henvises yderligere til en årelang kontrovers mellem K og M angående et påstået omfattende plagiat af K's videnskabelige arbejder, som M skulle have begået på et tidspunkt, hvor denne var ansat andetsteds.

I har til udvalget oplyst, at billedet er fjernet, men at teksten er bibeholdt under henvisning til, at den udelukkende indeholder neutrale oplysninger om K's forskningsarbejde. K har heroverfor genfremsat sit ønske om fjernelse af teksten, nu ledsaget af trussel om politianmeldelse.

Udvalget fandt ikke grundlag for at udtale kritik af den omtalte tekst eller af det forhold, at den var blevet bragt på et site, som K misbilligede. Udvalget besluttede derfor at afvise sagen, da den ikke fandtes at have betydning for de formål, som udvalget skal varetage.

Sag 4/2006: Klage fra pensioneret medarbejder ved KU over, at K's tidligere arbejdsplads (I) har undertrykt dennes forskningsresultater gennem en længere årrække. I klagen er bl.a. anført, at I skulle have nedlagt ”forbud” mod drøftelse af K's forskningsresultater på fakultetet, og at også senere resultater, der angiveligt skulle understøtte samme, internt er blevet betegnet som ”uvidenskabelige” af unavngivne kolleger. Endvidere anført, at K skulle være blevet forment adgang til at få publiceret sine forskningsresultater i fagrelevante tidsskrifter efter diskussioner længere tilbage i tiden.

Udvalget tilkendegav, at man efter reglerne som udgangspunkt kun kunne behandle sagen fsv. ang. forhold, som daterer sig inden forældelsesfristen på fem år, jfr. § 6, stk. 2. Da klager endvidere ikke leverede den fornødne dokumentation for sine klagepunkter, besluttede udvalget at afvise sagen.

Sag 5/2007: Sag indbragt af rektor for udvalget med påstand om uregelmæssigheder i laboratoriarbejde og offentliggørelse af forskningsresultater fra et forsøg, som ikke har været udført. Klagen understøttes af et vidne (V), som har foretaget en nærmere beskrivelse af fire tilfælde, hvor resultaterne af laboratorieanalyser ikke har kunnet reproducere ved kontrolforsøg, og hvor publicering af samme grund har måttet opgives. Ligeledes har V underbygget påstanden om publicering af fabrikerede forskningsresultater i en poster, som dog på V's anmodning var blevet trukket tilbage af I, så snart fejlen var blevet opdaget.

I, der er repræsenteret ved advokat, har afvist klagerne som grundløse, bl.a. med henvisning til, at reproduktion af laboratorieforsøg ikke er udført på sammenligneligt grundlag, at der ikke har vist sig nogen problemer i andre tilfælde, hvor kontroltællinger er blevet gennemført, og at fejlen i posteren måtte tilregnes svigtende kommunikation mellem de studerende, som havde produceret den. I har endvidere efterfølgende gjort gældende, at V har været uberettiget til at anføre I som medforfatter til en række publikationer, idet I hverken har været vidende herom eller givet tilladelse hertil.

Et flertal i udvalget har antaget sagen til realitetsbehandling, dog med muligt forbehold af elementer af videnskabelig uredelighed i forbindelse med offentliggørelsen af den nævnte poster. Et mindretal – ét medlem – har ikke fundet, at de omtalte problemer falder ind under god videnskabelig praksis og ville følgelig afvise sagen. Flertallet har heroverfor anset udvalget for utvivlsomt kompetent til også at behandle spørgsmål om god laboratoriepraksis. Det dissenterende medlem er siden udtrådt af udvalget.

Udvalget har nedsat et specialudvalg med formanden som sekretær og i øvrigt bestående af 2 medlemmer, hvoraf det ene er eksternt. Udvalget er siden blevet udvidet med en sagkyndig fra Norge. Sagen er endnu ikke afgjort. Visse spørgsmål om beskyttelse af I's ansættelsesmæssige interesser og opretholdelse af tavshed om sagen, mens den verserer, er hensludt til behandling ad de sædvanlige personaleretlige kanaler.

Sag 6/2007: Ved fælles henvendelse til Praksisudvalget har parterne i denne sag anmodet udvalget om at afgøre en uenighed om medforfatterskab til en række artikler. Sagens parter er alle ansat ved samme institut, men er her tilknyttet forskellige faggrupper, her betegnet A og B. Sagens genstand er tre videnskabelige artikler, som er skrevet af en A tilhørende person (ph.d.-studerende), og som de B tilhørende personer mener sig berettiget til medforfatterskab af. A finder ikke, at betingelserne for et medforfatterskab er opfyldt, men har i stedet angivet B's rolle i artiklernes acknowledgement.

Artiklerne er baseret på et selvstændigt forskningsprojekt ved A, som er udsprunget af et allerede igangværende forskningsprojekt ved B. Førstnævnte projekt er sat i gang på opfordring fra B, ligesom B's projekt udgør en væsentlig del af forskningsfeltet for A's projekt. Tilsvarende er en række af de data, som er indsamlet til brug for B's projekt, stillet til rådighed for A's projekt som en nødvendig forudsætning for gennemførelsen heraf.

De to projekter har emnet til fælles, men er i øvrigt i henseende til såvel problemstillinger som metodologi og teoretiske udgangspunkter i øvrigt funderet i forskellige videnskabelige logikker, hhv. en samfundsvidenskabelig/sociologisk (A) og en sundhedsvidenskabelig/biologisk (B). A's projekt har ikke været tænkt som et – i forhold til B's projekt – tværvideenskabeligt projekt og er efter det oplyste heller ikke blevet gennemført som et sådant projekt, selv om dette principielt

havde været muligt. Begge parter er således enige om, at gennemførelsen af A's projekt på grundlag af en egentlig tværfaglig analyse ville være en tidskrævende proces.

Parterne har endvidere været enige om at henvise til UVVU's udlægning af *Vancouverreglerne* som grundlag for en afgørelse. Efter fakultetets egne retningslinjer skal aftaler om publicering således følge UVVU's retningslinjer, som er baseret på de nævnte regler, og som bl.a. indeholder regler om ret og pligter i forhold til det akademiske forfatterskab inden for det biomedicinske område. Udvalget har lagt UVVU's retningslinjer fra 1998 til grund med de modifikationer, der følger af senere ændringer af Vancouverreglerne. Disse regler er således blevet ændret i 2000, hvor der blev vedtaget nye forfatterskabskriterier og herunder gennemført nye regler for medforfatterskab og såkaldt *contributorship*.

Efter en samlet vurdering af sagen har udvalget besluttet at henstille til parterne at tillade publicering af de tre artikler med forfatterskab som oprindeligt anført samt endvidere optage forhandling om den nærmere udformning af et contributorship for de til B hørende bidragydende personer. Afgørelsen er begrundet med, at bevisbyrden for, at B har opfyldt forfatterskabskriterierne – i mangel af en forfatterskabsaftale – påhviler B, at den indsats, som B allerede har ydet til A's projekt, efter det oplyste ikke kan antages at række ud over, hvad der sagligt set kan begrunde et contributorship, og at A ikke kan tilpligtes at foretage væsentlige ændringer af sit projekt mhp. at muliggøre en tværfaglig analyse, som kan begrunde et medforfatterskab for de til B hørende personer.

Afgørelsen var affattet som en foreløbig tilkendegivelse, hvorved der blev givet B lejlighed til at skaffe yderligere dokumentation for sin påstand om berettigelsen af et medforfatterskab. Samtidig blev det ved tilkendegivelsen understreget, at et contributorship efter de nugældende regler må anerkendes som en meriteringsform af selvstændig betydning og dermed ikke blot kan afvises som en utilstrækkelig måde at kreditere en indsats, som ikke objektivt berettiger til forfatterskab. B har ikke reageret inden fristens udløb, hvorfor afgørelsen er endelig.

3. Redegørelse om akademisk frihed

Udvalget afgav januar 2007 en redegørelse til bestyrelsen under titlen: Den akademiske frihed set i forhold til sektorforskning/myndighedsberedskab – med undertitlen: Redegørelse til bestyrelsen for Københavns Universitet, Afgivet efter opdrag fra rektor 12. september 2006. Praksisudvalget (30 sider, inkl. bilag). Redegørelsen kan i sin helhed ses på udvalgets hjemmeside. I det følgende omtales baggrunden for redegørelsen og dens hovedkonklusioner.

.....

3.1. Baggrunden for udvalgets redegørelse

Som også anført i årsberetningen for 2006 anmodede rektor efter bestyrelsesmødet 12. september 2006 Praksisudvalget om en kommentar til spørgsmålet om ”den akademiske frihed set i forhold til sektorforskning/myndighedsberedskab”.

Baggrunden for opdraget var de nu gennemførte indfusioneringer af KVL og DFU, som indebærer overtagelse af visse sektorforskningsopgaver, der tidligere er blevet henlagt til KVL. En arbejdsgruppe under KVL’s etiske udvalg havde i den forbindelse afgivet en rapport om *Universitetsforskeres rettigheder og pligter i forhold til den offentlige debat* (Etikudvalgets rapport, Direktionen 29. juni 2006). Praksisudvalget har overvejet de heri indeholdte synspunkter og anbefalinger.

Spørgsmålet aktualiseredes yderligere af, at regeringen den 4. oktober 2006 traf beslutning om, at en række andre sektorforskningsinstitutter skulle integreres ved landets universiteter. I den forbindelse har praksisudvalget i sine overvejelser inddraget et *Notat om modeller for integration af sektorforskningsinstitutioner i universiteterne*, som var blevet afgivet af Sektorforskningens Direktørkollegium (SEDIRKs rapport, 27. marts 2006).

Under arbejdet med redegørelsen fremkom der endvidere vigtige tilkendegivelser fra administrativ og politisk side, herunder i form af et ”konsensuspapir” fra et møde 30/10 2006 i UBST med repræsentanter for AC, SEDIRK og Rektorkollegiet, samt videnskabsministerens ”takketale” ved Marienborg-topmøde 13/12 2006 med bestyrelsesformænd og rektorer for landets universiteter. Begge steder blev det klart og uden forbehold fastslået, at den akademiske frihed skal være uberørt af fusioner mellem universiteter og sektorforskningsinstitutioner.

Udvalget har endelig fundet det hensigtsmæssigt at inddrage en betænkning om Akademisk frihed fra et norsk ekspertudvalg til nærmere belysning af dette grundbegrebs indhold og grænser (*Akademisk frihed – Individuelle rettigheter og institusjonelle styringsbehov, NOU 2006: 19*). På det grundlag præciseres de nationale, danske regler om udstrækningen af den akademiske frihed på universiteterne, som fastsat i universitetsloven, og indarbejdet i KU’s værdigrundlag og det for praksisudvalget gældende regelsæt.

3.2. Udvalgets anbefalinger (redegørelsen side 16)

Udvalgets *hovedsynspunkt* er, at uanset de begrænsninger for akademisk frihed, der hidtil måtte have været til stede inden for sektorforskningen, bør det ved indfusionering under universitetets rammer sikres, at sektorforskningen i så stor udstrækning som muligt opnår akademisk frihed.

Praksisudvalget finder særligt anledning til at *understrege* den kvalitetsmæssige betydning af, at sektorforskningen drives i et forskningsmæssigt fællesskab med universitetets øvrige ansatte, uanset at sektorforskningen eventuelt fortsat varetages inden for rammerne af særlige strukturer (centre el. lign.). Heri ligger potentielt en samfundsmæssigt meget væsentlig synergieffekt ved indfusioneringen af sektorforskningens institutioner, som generelt taler for en høj grad af åbenhed om sektorforskningens resultater, herunder åbenhed over for debat om og kritik af samme.

Særskilt *anbefaler* praksisudvalget, at bestyrelsen fastlægger en politik for integrationen af sektorforskningsinstitutioner, at der på grundlag heraf udarbejdes et generelt regelsæt, som præciserer de almindelige regler om placeringen af disse institutioner på universitetet, herunder mht. kritik af sektorforskningens resultater, og at det endelig specificeres i resultatkontrakter gældende for de enkelte institutter eller centre, som varetager sektorforskningsopgaver, hvilke typer af opgaver de skal varetage, og hvilke frihedsgrader de kan operere indenfor.

Udvalget *tilslutter* sig herved anbefalingen i den af KVL's Ethiske Udvalg afgivne rapport af, at der ved udarbejdelsen af en fremtidig styrelsesordning for Københavns Universitet fastlægges klare principper for de ansatte forskeres individuelle forsknings-, publicerings- og ytringsfrihed, herunder med præcisering af mulige forskelle for forskere, der er beskæftiget med sektorforskningsopgaver og andre forskere.

For en *universitetspolitisk* betragtning ønsker udvalget i den forbindelse endelig at understrege nødvendigheden af, at myndighedsudredningsopgaverne identificeres meget skarpt som sådanne, hvis de skal være håndterbare for universitetet, samt endvidere at det ved fastlæggelsen af styrelsesforholdene for eventuelle nye sektorforskningsinstitutioner sikres, at den enstrengede ledelsesmodel for universitetet som helhed fastholdes uændret.

...

I et bilag (2) til redegørelsen har udvalgets formand afgivet et "fortolkningsbidrag" til *universitetslovens* § 17, stk. 2, om rækkevidden af den individuelle forskningsfrihed.

Det konkluderes her, at § 17, stk. 2, afgiver hjemmel for indskrænkninger i den individuelle forskningsfrihed på den måde, at den enkelte forsker kan pålægges bestemte forsknings- og andre opgaver, men at pålæg om varetagelse af forskningsopgaver ikke inkluderer valg af arbejdsmåde, og at de forskningsstrategiske rammer, som fastlægges i udviklingskontrakten heller ikke – i praksis – kan lægge nogen begrænsninger på den individuelle forskningsfrihed.

Muligheden for at pålægge medarbejderne bestemte forskningsopgaver har allerede været eksisterende siden 1992, hvor der blev gjort op med det tidligere gældende princip om, at forskningsfriheden var urørlig også mht. valg af forskningsopgaver. Til gengæld er det nu med universitetsloven af 2003 præciseret, hvori den individuelle forskningsfrihed – herunder som residual efter pålæg af forskningsopgaver – nærmere består.

4. Oplæg til symposium om forskningsfrihed

Rektor afholdt 2. maj 2007 et "KU-symposium om forskningsfrihed" (Festsalen). Som oplægsholdere var inviteret prodekan Katherine Richardson, professor Peter Birch Sørensen, professorerne Carsten Henrichsen og Peter Sandøe (som medl. af Praksisudvalget) og professor Peter Harder (som medl. af Forskningspolitisk Udvalg under Videnskabernes Selskab). Nedenfor bringes Carsten Henrichsens oplæg.

...

Jeg vil begynde med en lille historie. Forleden dag kunne man læse i aviserne, at Miljøministeren netop havde indviet et nyt forskningscenter, der skal være med til at sikre rent drikkevand, løse problemerne med affaldsmængden og gøre det lettere at finde olie. I notitsen blev det videre oplyst, at midlet er nanoteknologi, og at forskningen skal foregå på Københavns Universitets Nano-Science Center, i en særlig afdeling for NanoGeoVidenskab.

Nano Science-Centret indgår i sig selv som et særligt tværfagligt forskningscenter på NAT/SUND-området; et center som er undergivet en egen ledelse, og man kunne nu – med tanke på miljøministerens særlige interesse for foretagendet – tro, at det nye forskningscenter var oprettet som en ny ministeriel sektorforskningsenhed ved universitetet. Forestillingen herom underbygges af centrets projektbundne karakter og det forhold, at centret er finansieret med en større bevilling fra private og offentlige, herunder ministerielle, midler.

Selv om disse omstændigheder ikke i sig selv gør centret til en sektorforskningsenhed i sædvanlig forstand, så har dette center som sagt i hvert fald ministerens særlige bevågenhed, og man tør vel gå ud fra, at dette forhold har været en medvirkende faktor ved den millionstore bevilling, som centret har fået. Vi står dermed reelt over for en institution, som i kraft af sin karakter, finansiering og ledelse tilnærmelsesvis ligner en sektorforskningsenhed, blot med den forskel, at den altså i dette tilfælde er oprettet af Københavns Universitet af egen drift.

Det interessante er da ikke, at noget sådant finder sted ved dette universitet, men at initiativet blot finder omtale i en notits i aviserne. Sidste efterår bragte videnskabsministeren som bekendt store overskrifter frem i medierne med sit oplæg til indfusionering af dele af den eksisterende ministerielle sektorforskning på landets universiteter. Dette er nu blevet en realitet, og det lovgivningsmæssige grundlag for indplaceringen af disse sektorforskningsenheder ved universiteterne er på vej til at blive vedtaget. Det er nu blevet hverdag igen, og et initiativ som det nævnte, hvor universitetet selv opretter en sektorforskningsenhed, kan i pressen henvises til en notits, som – undskyld mig ordspillet – de færreste netop vil vide at tage notits af.

Men sandheden er jo, at selve ideen om at indfusionere ministerielle sektorforskningsinstitutioner på landets universiteter gav anledning til et ramaskrig og dybe panderynker rundt omkring i landets universitetsbestyrelser. Her på Københavns Universitet blev Praksisudvalget involveret i sagen gennem en opfordring fra rektor på vegne af bestyrelsen til at overveje konsekvenserne for det, der er dagens emne, forskningsfriheden. Bestyrelsesopdraget, som det hurtigt blev døbt i udvalgets arbejdssterminologi, og som kort inde i det nye år affødte en redegørelse fra udvalget til universitetets bestyrelse.

I mellemtiden havde også andre fusioner set dagens lys, så et stykke inde i arbejdsprocessen kom der nye aktører til, nemlig repræsentanter for de nye fakulteter, som blev oprettet efter indfusioneringen af KVL og DFU. Da det også var på ét af disse fakulteter, det tidl. KVL, at man havde haft lejlighed til at gøre sig nogle erfaringer med sektorforskning, blev der hurtigt brug for fornyede overvejelser. Det korte af det lange er dog, at udvalget endte med at afgive sin redegørelse i enighed.

Undervejs lærte vi imidlertid, at den dyrebare værdi, forskningsfriheden, i praksis ikke helt er den absolutte værdi, som nogle af os havde taget for givet. Der er også modstående hensyn, som det fremgår af nedenstående oversigt.

Grænser for den individuelle forskningsfrihed:

- Videnskabsetikken som ultimativ grænse
- Forskningspligt som forskningsfrihedens modstykke
- Hjemmel til at pålægge bestemte forskningsopgaver
- Universitetets forskningsstrategi som grænse
- Pålæg af andre opgaver som de facto begrænsning
- Loyalitetsbestemte grænser for medarbejderes kritik

Videnskabsetikken sætter sine ultimative grænser for forskningsfriheden, men det vidste vi jo – om nogen – godt, siden det netop er disse grænser, udvalget er sat i verden for at vogte. Og forskningsfriheden modsvares endvidere af en forskningspligt, hvad der jo heller ikke kunne komme bag på nogen. Det er to sider af samme sag, selv om de senere års skærpede krav til kvalitet og samfundsrelevans kan bringe forskningspligten på kollisionskurs med forskningsfriheden.

I forhold til bestyrelsesopdraget viste der sig imidlertid at være nogen usikkerhed mht., hvor langt forskningsfriheden – inden for disse rammer – rækker. Her kunne udvalget konstatere, at den individuelle forskningsfrihed var blevet afskaffet så langt tilbage som ved forrige universitetsreform i 1992; samt endvidere at universitetets forskningsstrategi ved den seneste universitetsreform var kommet ind som en yderligere potentiel begrænsning. Det var der ikke mange, der havde mærket noget til i praksis, men vores nye fæller fra Life Science kunne fortælle os, at det snart hørte til dagens orden her at ansætte videnskabeligt personale til projektbundne forskningsopgaver.

Så når ministeren undervejs i processen bedyrede, at fusionerne ikke ville få indflydelse på forskningsfriheden, så skulle man altså lige huske at tage dette løfte med et gran salt. Ministerens løfte måtte jo i hvert fald gælde med forbehold af de grænser, som universitetsloven allerede sætter for den individuelle forskningsfrihed. Forskningsfriheden er efter de gældende regler knyttet til universitetet, ikke til de enkelte medarbejdere, som tværtimod efter Universitetslovens § 17, stk. 2, kan pålægges at tage bestemte forskningsopgaver op.

Ministerens løfte må i sagens natur også gælde med forbehold af alle de andre opgaver, som det videnskabelige personale kan pålægges, og som sætter nogle faktiske grænser for mulighederne for at udnytte forskningsfriheden. Af mulig større principiel og praktisk betydning var og er dog de loyalitetsbestemte grænser, som indfusioneringen af sektorforskningsinstitutioner retligt og de facto vil kunne lægge på den enkeltes trang til at ytre sig kritisk om forskningsresultater fra disse institutioner.

Debatten herom må jeg forudsætte bekendt. Jeg skal her blot understrege, at det ikke mindst er det sidstnævnte spørgsmål, som udvalget har ofret særlig opmærksomhed i sin redegørelse. Det gælder ved analyser af de retlige grænser for at pålægge forskere tilbageholdenhed med kritik for at sikre enhed indadtil og fortsat økonomisk råderum udadtil. Egentlig censur er naturligvis udelukket, og det er formelt set også efterfølgende indgreb, som direkte begrundes i en fremsat kritik.

I praksis ligger problemet imidlertid også et andet sted, nemlig i det, der i andre offentlige institutioner normalt – med et vagere udtryk – henføres som ”samarbejdsproblemer”. Det er problemer, som også kan sanktioneres med personalemæssige indgreb, og som – via eksemplets magt – meget hurtigt kan føre til selvcensur. Det er her den egentlige fare for forskningsfriheden ligger. Både i risikoen for selvcensur i almindelighed og for, at enkelte medarbejdere udsættes for usaglige beskyldninger om at være årsag til samarbejdsproblemer. En risiko som er blevet accentueret med de hierarkiske ledelsesformer, som er blevet indført ved den seneste universitetsreform.

Jeg skal ikke fortabe mig yderligere i disse overvejelser, som man selv kan læse nærmere om i udvalgets redegørelse. Den er på vej ud til fakulteterne i trykt form, men kan pt. læses på udvalgets hjemmeside. Udvalget afgiver her en række anbefalinger, og disse anbefalinger finder også til dels udtryk i det forslag til et særligt regelsæt, som rektor lagde ud med at omtale. Efter § 3, stk. 2, i KU's nuværende vedtægt skal universitetet værne om sin forskningsfrihed og søge højeste niveau af videnskabelig standard og etik. I fortsættelse heraf foreslår udvalget, at også den individuelle forskningsfrihed så vidt muligt sikres. Det kan ske ved, at forskellige forhold i den forbindelse præciseres – og jeg gentager her hvad rektor allerede har sagt:

- For det første, at den individuelle forskningsfrihed indebærer frihed til at vælge forsknings-emne, til at stille spørgsmål, til at bestemme hvilket materiale og hvilke metoder man vil benytte for at finde svar, og til at fremlægge hypoteser, resultater og ræsonnementer offentligt.
- For det andet, at universitetet skal sikre, at de forskningsstrategiske rammer, der fastlægges i udviklingskontrakten for universitetets virksomhed, ikke unødigt begrænser forskningsfriheden for den enkelte medarbejder.
- For det tredje, at universitetet skal sikre, at forskningsopgaver tilrettelægges og fordeles, så hver enkelt videnskabelig medarbejder så vidt muligt selv kan vælge forsknings-emne.
- Og endelig for det fjerde at universitetet skal sikre faglig åbenhed i forskningsmiljøerne, således at mangfoldighed og gensidig kritik kan komme til fri udfoldelse.

Disse forslag kan betragtes som et kondensat af udvalgets anbefalinger. De løser måske ikke alle problemer, og de har i hvert fald med deres ganske vage og åbne formuleringer mest af alt karakter af en art hensigtserklæringer. Hvis bestyrelsen tilslutter sig forslaget, og hvis der i øvrigt er universitetspolitisk dækning for udvalgets redegørelse, er vi dog alligevel kommet et stykke af vejen. Redegørelsen kan da i givet fald indgå som en kilde til den nærmere forståelse af de nævnte formålsbestemmelser – vi jurister vil sige, at den antager karakter af en retskilde; det er ikke nødvendigvis den eneste af slagsen, men én blandt flere sådanne.

Det er mit indtryk, at bestyrelsen allerede i hovedsagen har tilsluttet sig udvalgets redegørelse, og vi har nu også i dag fået rektors ord for, at bestyrelsen ligeledes er enig i de omtalte forslag til sikring af den individuelle forskningsfrihed, som udvalget efterfølgende har stillet. Blot ser man ikke, at disse bestemmelser skal indgå i vedtægten, men bedre kan placeres som en del af det regelsæt, som

Praksisudvalget arbejder efter. Det kan imidlertid for den sags skyld være det samme, om de står det ene eller det andet sted, når blot de har fået bestyrelsens blå stempel.

Det betyder alt sammen ikke, at det sidste ord hermed er sagt i denne sag. Praksis må vise, hvordan forskningsfriheden kan beskyttes under de nye vilkår og med de nye universiteter, som er blevet resultatet af de mange fusioner og øvrige ændringer af organisatorisk og ledelsesmæssig art. Ændringer, som for nogle er ensbetydende med, at landets universiteter har mistet deres hæderkronede status som netop universiteter. Jeg tænker på den opsigtsvækkende erklæring herom fra videnskabsforskeren *Steve Fuller* for nylig.¹

Men det er en anden sag, kan man sige. Eller det er netop hele sagen, vil nogen måske mene. Jeg skal ikke, hvad det angår, tage brødet ud af munden på mulige diskussionslystne deltagere i dette forum, men blot slutte af med at sige tak for opmærksomheden.

¹ *Information* 13/4 2007.

5. Rapport fra en konference om Research Integrity

Udvalgets formand deltog i en verdenskonference om "Research Integrity" i Lissabon, september 2007. Konferencen havde til formål at belyse principperne for videnskabelig redelighed og god videnskabelig praksis på baggrund af nationale myndigheders praksis og den internationale normudvikling. Formanden aflagde efterfølgende en rapport som følger til udvalget om sine indtryk af konferencen.

....

Konferencen i Lissabon 16.-19. sept. 2007 om *Research Integrity* med tilføjelsen: *Fostering Responsible Research*, var arrangeret af ESF og ORI – *European Science Foundation*, som er en fælleseuropæisk organisation, og *Office of Research Integrity*, som er en amerikansk organisation inden for Public Health-området. Konferencen var lagt op som den første verdenskonference i dette regi. Til gengæld var det ikke den første verdenskonference af sin art, idet der allerede i foråret havde været afholdt en anden verdenskonference om emnet i OECD-regi i Tokio.² Konferencen i Lissabon var velbesøgt med ca. 300 tilmeldte. Den strakte sig over 2½ dag, fordelt på 5 plenumsessioner (med 20 oplæg), 9 parallelsessioner (med 30 oplæg), og hertil åbnings- og afslutningssessioner (med 14 oplæg) – dvs. i alt 64 oplæg, hvoraf der på forhånd forelå PP-præsentationer til ca. halvdelen.³

Konferencetitlen *Research Integrity* (RI) refererer definatorisk til forskningsvirksomhed, som er fri for etiske problemer af nogen art, og som dermed følger principperne for videnskabelig redelighed (VR) og god videnskabelig praksis (GVP), men som også kan have vidererækkende perspektiver i retning af videnskabelig integritet, forskningsfrihed og institutionelt selvstyre mv. Det var dog først og fremmest problemerne i forhold til VR og GVP, med en engelsk fællesbetegnelse *Research Misconduct* (RM), som blev taget op på konferencen. I plenumsessionerne drøftedes globale og internationale perspektiver, krav til god publiceringspraksis, standarder for og sikring af VR/GVP, uddannelsesmæssige perspektiver, årsager til RM og strategier til fremme af RI, som var hovedoverskrifterne på disse sessioner. I parallelsessionerne blev der gået i dybden med disse temaer under overskrifter som politikker og nye initiativer til bekæmpelse af RM, institutionelle og samfundsmæssige problemer, redaktionelle udfordringer, behandling af sager om RM, skoling i videnskabelig etik, institutionernes rolle, internationalt samarbejde og forholdet til offentligheden.

I plenumsessionerne blev der givet mange kvalificerede og lejlighedsvis underholdende oplæg. Til underholdningen hørte de ganske mange oplæg, som fremdrog sager om videnskabelig uredelighed, gerne med fremvisning af portrætter af de skyldige personer på powerpointen, der hermed kom til at fungere som gabestok for navne som amerikaneren *Jan Hendrik Schön*, sydkoreaneren *Hwang Woo Suk*, kineseren *Cheng Jin*, nordmanden *Jon Sudbø* og vores egen *Bjørn Lomborg*. I USA rapporteres ca. 20 sager af denne type årligt, i EU ca. det halve, men interviewundersøgelser af forskere viser, at der er et stort antal uopdagede tilfælde, estimeret til mindst 150 i USA og mindst 100 i EU. Set i forhold til den samlede videnskabelige produktion på ca. 400.000 publikationer er det dog forsat kun en meget lille del, som er behæftet med alvorlige mangler (estimeret til 0,1%).⁴

² *OECD Global Science Forum*, Tokio, feb. 2007.

³ Jfr. link til konferencen på udvalgets hjemmeside.

⁴ Nicholas Steeneck: *What Do We Know? Two Decades of Research on Research Integrity*, PPP Lisboa 2007.

Spørgsmålet om, hvor meget disse spektakulære sager egentlig "fylder" i landskabet, gav imidlertid også anledning til en nok så interessant understregning af sondringen mellem egentlig videnskabelig uredelighed og brud på god videnskabelig praksis, illustreret ved de ofte anvendte akronymer *FFP* og *QRP*, hvor *FFP* står for de tre videnskabelige "døds synde": *falsification*, *fabrication* og *plagiarism*, mens *QRP* slet og ret betyder *questionable research practises*. Altså en art teoretisk underbygning af den institutionelle opdeling, som er foretaget her i landet mellem de nationale uredelighedsudvalg (UVVU) og universiteternes praksisudvalg (PU). Ikke overraskende har de sidstnævnte tilfælde af svigtende forskningskvalitet et væsentligt større omfang (i undersøgelsen op. cit. estimeret til ca. 10%).

En pointe i den forbindelse var, at *skadevirkningerne* ved de mindre grove tilfælde af brud på GVP måske kunne være større end for de grovere sagers vedkommende. De *direkte* skadevirkninger af de grove tilfælde af RM er trods alt til at overse, både fordi de er relativt få, og fordi afsløringsrisikoen er stor og større, des større rækkevidden af de påståede opdagelser er, fordi de dermed også tiltrækker sig større opmærksomhed. Anderledes når det gælder de mindre grove brud på standarderne for det videnskabelige arbejde, som fx tilfælde af citatfusk, mangler ved det metodemæssige oplæg, selektiv rapportering, hårtrukne konklusioner, brug af spøgelsesforfattere, manglende publicering af negative undersøgelsesresultater o.m.m. Sådanne tilfælde kan være betydeligt vanskeligere at afdække og dæmme op for.

Man kan sige at det største problem med de grove tilfælde ligger i de *indirekte* skadevirkninger, som de kan have i forhold til *offentlighedens tillid* til det videnskabelige arbejde. Men i så henseende kan de indirekte skadevirkninger af de mindre grove tilfælde nogle gange være lige så store eller større, som når undersøgelser inden for et område viser modsatrettede resultater, og hvor det først med fornyede undersøgelser kan dokumenteres, at de oprindelige undersøgelser ikke fortalte hele sandheden, fordi de viste sig at være baseret på selektive datamaterialer, bestemt af de økonomiske eller andre interesser, der stod bag undersøgelse, således som det var tilfældet med nogle amerikanske undersøgelser af sammenhængen mellem hjerteanfald og brugen af østrogen i hormonterapi.⁵ Hertil kommer, at de mindre grove tilfælde er langt mere udbredte og dermed muligt afspejler en usund videnskabelig kultur, som kan være nok så skadelig, og som kan gå i arv fra den ene generation til den næste.

I alle tilfælde var der enighed om, at der var stigende problemer med at opretholde den etiske standard i forskningen. Disse problemer blev et langt stykke hen ad vejen behandlet som *individuelle problemer*, der som sådan skulle kunne løses med repressive og/eller forebyggende tiltag. Hertil hører p.d.e.s. fastsættelse af normer og standarder for VR/GVP, etablering af kontrol- og undersøgelsessystemer og fastlæggelse af normer og standarder for behandling af sager om RM; og p.d.a.s. undervisning i videnskabsetiske emner, opøvelse af de studerende i GVP samt udvikling af en etisk præget forskningskultur. Der blev ligefrem talt om to forskellige tilgange eller skoler, hhv. den bagudrettede, regelorienterede og den forebyggende, værdiorienterede tilgang, men dog med understregning af begges vigtighed.

Der blev endvidere peget på, at der med stigende globalt forsknings samarbejde er behov for *international samordning og harmonisering* af normer, standarder og uddannelsesprogrammer mv., således som det til dels også allerede sker gennem organisationer som UNESCOs Commission on Ethics of Scientific Knowledge and Technology (COMEST), WHO's Department for Medicines Policy and Standards, OECDs Global Science Forum og EU's forskningsfonde samt gennem særlige

⁵ Anthony Komaroff: *Problems Undermining Public Confidence in and Understanding Research*, PPP Lisboa 2007.

organisationer som fx COPE. På den måde er der blevet udviklet standarder for *Best Practices* og *Good Governance* på forskellige områder, som det fx kendes med Vancouver-erklæringen om god publiceringspraksis⁶ og EUs direktiver om kliniske forsøg og god klinisk praksis.⁷

Sagsbehandlingen blev nærmere belyst i en parallelsession med titlen *Reporting, Investigation and Adjudication of Research Misconduct*. Her var der kun blevet plads til to oplæg ved hhv. *Cris Pascal* fra ORI om "Managing Cases of Research Misconduct" og *Andrew Stainthorpe* fra UKRIO (UK Research Integrity Office) om "Approaches to Case Handling". Især det førstnævnte oplæg gav indtryk af, at der i USA sættes betydelige ressourcer ind på behandling af sager om RM inden for den biomedicinske forskning. Det gælder både institutionelt med sagsbehandling på flere niveauer og proceduremæssigt ved først præliminære og siden fuldstændige undersøgelser, der kan inkludere en åben partsproces med vidneafhøringer og bevisførelse. Det engelske oplæg var i højere grad fokuseret på kompleksiteten i denne type sager, både mht. ansvarlige parter og involverede organisationer, og mht. sagernes karakter og hvordan de opstår. Begge oplægsholdere understregede vigtigheden af at yde parterne en fair behandling, herunder med beskyttelse af whistleblowers identitet, men også af at reagere hurtigt ved mistanke om grove normbrud, om fornødent med beslaglæggelse af materiale, suspension af mistænkte og blokering af igangværende forskningsprojekter. I den forbindelse blev også muligheden af at sætte ind over for grundløse klager med sanktioner af forskellig art nævnt.

I et udkast til en rapport om *best practise* giver OECD⁸ svar på en række af de spørgsmål, som sager om RM rejser. For det første fremhæves, at forskere er som andre mennesker, der kan være udsat for fristelser og pres. For det andet, at behandling af sådanne sager må foretages med følsomhed, fortrolighed, objektivitet og i det hele taget efterleve principperne om "a fair trial". For det tredje, at undersøgelser af tilfælde af påstået RM i sig selv må leve op til de højeste grader af integritet og akkuratse. For det fjerde, at normer og standarder for VR/GVP må harmoniseres i forhold til specielt internationalt forskningssamarbejde. Og endelig for det femte, at indsatsen til fremme af RI må afpasses efter de mulige årsagsfaktorer, dvs. ved uddannelse af unge forskere, ved åbenhed om videnskabetiske spørgsmål og ved transparente systemer til behandling af sager om RM.

En del indlæg på konferencen beskæftigede sig med mulige årsager til stigende tilfælde af RM, herunder med påpegning af øget publiceringspres og konkurrence om forskningsmidler som væsentlige årsagsfaktorer; det blev dog typisk gjort på en forholdsvis kalejdoskopisk facon. Egentlige *institutionelle dimensioner* af RM var generelt underbelyste på konferencen, men dog repræsenteret ved et relativt vægtigt indlæg fra to portugisere, *Manuel Heitor og Pedro Conceicao*,⁹ som gik nærmere ind på de stigende forventninger til specielt universiteternes bidrag til sikring af vækst og velfærd i en globaliseret verden, hvor vidensøkonomien spiller en stigende rolle. De peger heroverfor på behovet for at sikre en balance mellem samfundets forventninger og universiteternes integritet, og de understreger meget stærkt nødvendigheden af at respektere universiteternes særegne bidrag til vækst og velfærd qua deres uddannelses- og formidlingsmæssige funktioner.

De to forfattere advarer specielt mod tendenser til privatisering af forskning og uddannelse, herunder ved stigende brug af eksternt finansieret forskning og krav om studerendes selvbetaling af deres uddannelser. De omtaler de traditionelle lineære modeller og forestillinger om, hvordan viden

⁶ *Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals*, Vancouver 1979 (last ed. ICMJE 2006).

⁷ *Clinical Trials Directive* (2001/20/EC); *Good Clinical Practice Directive* (2005/28/EC).

⁸ *Unofficial Report on Best Practises for Ensuring Scientific Integrity and Preventing Misconduct*, OECD 4th Draft, Tokio 2007 (Submitted to the World Conference on Research Integrity, Lisboa sept. 2007).

⁹ *Do we need a revisited policy agenda for research integrity? ... an institutional perspective*, Paper, Lisboa 2007.

genereres og nyttiggøres for samfundsmæssige formål som både magtfulde og farlige. Det sidste, fordi de bortser fra den kompleksitet, som omgiver forskningen og dens formidling for samfundsmæssige formål. Af samme grund advarer de specielt mod tendenser til at nedbryde de grænser, som adskiller private virksomheder fra videnskabelig forskning. Forestillingerne om en *institutionel konvergens* på dette område kan i dette perspektiv vise sig at være lige så fejlagtige som tidligere tiders forventninger om en konvergens mellem socialistiske planøkonomier og de kapitalistiske såkaldte frie økonomier. Det er en advarsel, som aktualiseres og sættes i relief af nutidens stigende tendenser til politisk at styre og planlægge alle slags offentlige aktiviteter, herunder universiteternes virksomhed, i detaljer. Skræmmebilledet er ud fra den synsvinkel en opsplitning og spredning af universiteternes basisaktiviteter på en eksternt finansieret, kortsigtet forskning, og et snævert udvalg af brugerbetalte uddannelser.

Konferencen var domineret af de våde videnskaber, ikke mindst når det gælder levering af eksempler på RM. Men at de tørre videnskaber måske heller ikke er helt uinteressante i denne sammenhæng fremgik af en bog, der blev henvist til, med titlen *Forbidden Knowledge* (af Roger Shattuck, 1996), og som hertil bl.a. henregner political science med sin altid ubestemmelige, flertydige karakter – en karakteristik som formentlig dækker de fleste, hvis ikke alle samfundsvidenskaber. Herudover var de tørre videnskaber mest repræsenteret ved at være leveringsdygtige i sociologiske undersøgelser af fænomenet RM.

Det hører med til billedet, at konferencen var domineret af oplægsholdere o.a. fra de engelsksprogede dele af verden. Og selv om også andre tog ordet under drøftelserne, er det dog karakteristisk, at sproget – selv på dette niveau – gør en forskel. Amerikanere og briter kan ekstemporere med fuld styrke, mens det for de mange andre volder besvær at udtrykke sig tvangfrit på engelsk. Det blev illustreret ved en norsk historieprofessor, som stillede op med et velforberedt – men alt for langt – indlæg *ex auditorio* ud fra den udtrykkelige præmis, at sprogkunderne ikke strakte til mere spontane indfald. Taleren måtte lide den tort at blive frataget ordet af mødelederen, som konstaterede, at der nu var blevet talt længe om *publish or perish, teaching or perish* and *administration or perish*, men at man stadig ikke havde hørt pointen, så nu måtte man videre i talerrækken.

I virkeligheden havde den norske professor den ganske vigtige pointe, at problemerne med RM ofte i virkelighedens verden støder mod en mur af uforståenhed pga. manglende interesse og manglende tid til at beskæftige sig hermed. Denne påstand kan passende stå som en efterskrift på denne konference, som ellers var præget af mange velmente indlæg fra fremtrædende forskere og embedsmænd.

Carsten Henriksen
1. oktober 2007

6. Udvalgets konference om god publiceringspraksis

Praksisudvalget afholdt 7. november 2007 en konference (i Alexandersalen) under titlen, "God publiceringspraksis – publiceringsfrihed og normer for god publicering". Konferenceprogram og oplæg kan ses på udvalgets hjemmeside. I invitationen var konferencen præsenteret som følger:

Publiceringsfriheden indgår som en væsentlig del af forskningsfriheden og den akademiske frihed. Den enkelte forsker har ret til at publicere sine forskningsresultater, herunder ret til at vælge publikationsform. Denne ret modsvarer af pligten til at forske og publicere forskningsresultater, og det er i den forbindelse at der gælder mere eller mindre faste normer for god publicering – normer, som bestemmer hvad der kan publiceres hvor og hvornår og med hvilken effekt.

Der er givetvis forskellige opfattelser af, hvad der skal forstås ved god publiceringspraksis på de forskellige hovedområder. Sådanne traditionsbestemte opfattelser af god publiceringspraksis udfordres imidlertid af et *stigende pres for såvel en skærpelse som en harmonisering af kravene til publicering og dokumentation af forskningens kvalitet og relevans*. Det er et pres, som i sidste ende også kan virke tilbage på publiceringsfriheden som en begrænsning af samme.

Udvalget vedr. god videnskabelig praksis (Praksisudvalget) vil med denne konference sætte fokus på de spørgsmål og problemer, som opstår ved en skærpelse og harmonisering af normerne for god publicering – hvad enten det gælder publicering i bog- eller artikelform, med videnskabelige eller formidlingsmæssige formål for øje, eller som led i rekvireret forskning eller meritforskning, og hvad enten det gælder om at dokumentere forskningens kvantitet eller dens kvalitet og relevans.

Som nogle hovedspørgsmål, som temaet for denne konference rejser, kan nævnes:

- 1) Hvad forstås ved målestokkene "kvalitet" og "relevans"?
- 2) Hvordan bør parametre for kvalitet og relevans vægtes?
- 3) Er opnåelse af eksterne bevillinger et kvalitetsparameter?
- 4) Kan bibliometriske metoder altid anvendes med mening?
- 5) Bør forskningsresultater altid publiceres internationalt?
- 6) Er monografier ikke lige så gode som tidsskriftartikler?
- 7) Hvordan organiseres samarbejdet om fælles publikationer?
- 8) Hvordan og i forhold til hvem skal kvalitetskontrollen gennemføres?
- 9) Hvor går grænsen mellem forskningspublicering og forskningsformidling?

På konferencen vil repræsentanter for de enkelte fakulteter tage disse spørgsmål op i forhold til de normer og standarder, der er gældende på deres respektive områder. Oplæggene er herved grupperet i to afdelinger for henholdsvis de "tørre" og de "våde" fag, hvor problemstillingen erfaringsmæssigt giver sig forskellige udtryk. Herudover henholdsvis indledes og afsluttes konferencen af indlæg ved professorerne Peter Blume, Det Juridiske Fakultet, og Liselotte Højgaard, Rigshospitalet. Der vil selvfølgelig være mulighed for efterfølgende debat, hvor både deltagere og oplægsholdere kan stille spørgsmål og kommentere conferenceindlæggene. Mødeleder er praksisudvalgets formand, professor Carsten Henriksen, Det Juridiske Fakultet.

...

På de følgende sider bringes med forfatterens tilladelse indlæggene fra professorerne Peter Blume (JURA), Kirsten Hastrup (SAMF) og Mogens Müller (TEOL).

Hvad er kvalitet og relevans? – Kriterier og målingsinstrumenter¹⁰

Professor Peter Blume, Det Juridiske Fakultet

1. Kan kvalitet måles kvantitativt?

Det første spørgsmål, der møder en i en samtale om måling af kvalitet og i et vist omfang også af relevans, er, om man overhovedet kan måle kvalitet. Kan man kvantificere kvalitet? Og i sidste instans må svaret på dette spørgsmål blive et nej i den forstand, at det kan man ikke ved brug af generelle metoder.

Hvis jeg vil vide, om et bestemt forskningsmiljø præsterer forskning af en tilstrækkelig høj kvalitet, er den mest nærliggende metode at bede nogle personer, som er højt videnskabeligt kvalificerede på det pågældende område, og som ikke tilhører miljøet, altså er eksterne, om at evaluere miljøets forskning. På denne måde kan man foretage en benchmarking af forskningsmiljøet. Dette er dyrt og besværligt, og det kan ikke ske hele tiden, selvom det bør ske en gang imellem. På mange områder, herunder det juridiske, er det et begrænset antal personer, der med tilstrækkelig kvalitet kan foretage sådanne vurderinger og dem kan man kun bruge med passende mellemrum. Hertil kommer, at evalueringer af denne karakter er tidsrøvende for forskningsmiljøet, hvilket ikke er heldigt.

Det er derfor påkrævet at benytte en anden fremgangsmåde og en anden form for måling, og helt overordnet er problemstillingen herefter at finde frem til indikatorer, der med en rimelig høj grad af sandsynlighed kan vise, om forskningen har den fornødne kvalitet og relevans, hvilket i nogle tilfælde, men måske ikke i alle situationer, er det samme. Dette kommer jeg tilbage til. Sådanne indikatorer, der må vægtes overfor hinanden, er særlig nødvendige, såfremt der forholdsvis jævnlige, f.eks. årligt, skal ske en sådan måling. Og dette er jo den virkelighed, der i dag og med stigende intensitet møder forskningsmiljøerne, og som udgangspunkt er der ikke tale om et urimeligt krav. Det er naturligt, at der oparbejdes viden om kvaliteten og relevansen af den præsterede forskning, som i det væsentlige er offentligt finansieret. Forskningens fremgang må derfor i en eller anden udstrækning forstyrres.

Den måling af kvalitet og relevans, der her er på dagsordenen, vedrører forskningsmiljøer, som kan være organiseret på forskellig måde. På Det Juridiske Fakultet er 5 forskningscentre blevet etableret for nylig, men dette er kun en af mange mulige organisationsformer. Målingen kan også vedrøre et samlet område som et fakultet. Det må i denne forbindelse allerede her fremhæves, at kvalitets- og relevansmålingen ikke – i hvert fald ikke direkte – er en kontrol af den enkelte forsker, idet dette sker i forbindelse med forskningsvognningsreglerne.

Når man er kommet så langt, er de fleste forskere i og for sig med på tanken under forudsætning af, at det ikke bliver for bureaukratisk og tidskrævende. Men så kommer en overraskelse, der er relateret til spørgsmålet om, hvorvidt indikatorerne skal hentes fra det enkelte forskningsområde og dets videnskabelige tradition eller skal være generelle, dvs. anvendes på alle forskningsområder, selvom de uvilkaarligt vil være domineret af bestemte særlige traditioner. Overraskelsen er måske ikke så stor, men den sætter alligevel hele målingsprocessen i et nyt lys, der på mange videnskabelige områder let medfører, at der af forskningsmiljøerne sættes spørgsmålstejn ved dens saglige grundlag. Overraskelsen er, at udgangspunktet for en fastlæggelse af indikatorerne er generelt, og at de samme indikatorer derfor helst, hvis man skal være i det gode selskab, skal anvendes på alle områder, selvom de kun er udviklet og hidtil er blevet anvendt på nogle områder.

¹⁰ Dette indlæg blev også holdt på en konference om forskningskvalitet og kvalitetsindikatorer arrangeret af Forskningsrådet for Erhverv og Samfund 30. oktober 2007

Ikke overraskende hentes dette paradigme fra det natur- og sundhedsvidenskabelige område i bred forstand eller fra dem, vi på Københavns Universitet kalder de våde. Denne indgangsbøn skaber en række problemer på et tørt område som retsvidenskab, hvilket jeg straks vender tilbage til.

2. Processen på fakultetet

Alle områder skal have udformet et grundlag for måling af kvalitet og relevans, og et sådant grundlag er derfor også tilvejebragt ved Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet. Dette er sket via en længere proces, hvor alle videnskabelige medarbejdere er søgt inddraget. I det omfang noget sådant er muligt er der gennemført en bottom up proces. Dekanen nedsatte først en arbejdsgruppe (4 professorer) med henblik på at vurdere anvendeligheden af de forskellige mulige indikatorer.

Udvalgets betænkning dannede grundlag for en drøftelse på en fakultetskonference, som omfattede alle medarbejdere. Med de justeringer denne drøftelse medførte er et instrument herefter blevet behandlet i Akademisk Råd, hvorefter Dekanen har videreformidlet det endelige resultat til Rektor. Karakteristikken ”endelige resultat” er lidt af en tilsnigelse, da det først er i praksis, at det vil vise sig, om instrumentet virker fornuftigt, hvorfor det i det første år (til medio 2008) vil blive anvendt på prøve, således at det først herefter bliver endeligt. I det følgende tager jeg udgangspunkt i de overvejelser og bekymringer, der har været fremme i forbindelse med denne proces.

Startpunktet for disse overvejelser har været kriterier formuleret Danmarks Forskningspolitiske Råd i dets rapport fra juni 2006 om ”et værktøj til vurdering af forskningens kvalitet og relevans”, idet dette udgangspunkt imødekommer den udenfor fakultetet nævnte bestræbelse på at have generelle indikatorer. Dette startpunkt har ikke været uproblematisk, eftersom de forskellige videnskaber har udviklet forskellige traditioner og fremgangsmåder, hvilket er ganske naturligt da de netop er forskellige. Startpunktet kan dog føre til et lykkeligt resultat, hvis det netop opfattes og bruges som et startpunkt, der kan tilpasses til de enkelte videnskabers særlige karakter.

3. Styring af fremtiden

Forinden jeg drøfter de forskellige mulige indikatorer, kan der være grund til at fremhæve, at et måleinstrument omfatter såvel en fortidig som en fremtidig dimension. Hovedparten af de indikatorer, der bliver anvendt, tager sigte på en aktivitet, der har fundet sted, og som bliver tillagt en vis værdi. Det er dog vigtigt at være opmærksom på, at der herved let, nærmest uvilkårligt, sker en styring af den fremtidige forskningsaktivitet. Hvis eksempelvis publicering i bestemte peer review tidsskrifter bliver tillagt stor betydning og anden publicering ingen eller i hvert fald en ringere betydning, er det naturligvis nærliggende, at forskningsmiljøerne indretter deres aktiviteter herefter.

Kvalitets- og relevansmåling virker dermed styrende og kan have en væsentlig generel betydning for udviklingen af et forskningsområde. Dette er en yderligere årsag til, at denne måling bør tilrettelægges med stor omhu, men også gerne med en vis fleksibilitet således at den ikke medfører, at der opstår et blindt øje i forhold til nye og bedre indikatorer for god kvalitet og relevans. Alt i alt har valget af indikatorer stor betydning for det enkelte videnskabsområde.

4. Publicering

Et naturligt og nærliggende kriterium for videnskabelig kvalitet og relevans er publiceringen af forskningsresultater. Forskningen er ingenting, hvis kun forskeren kender den. Publiceringen sker i dag både i trykt og elektronisk form. Da målingen er kvantitativ, bliver det ligeledes nærliggende, at publiceringsformen bliver tillagt betydning, og at der søges udviklet en bibliometrisk indikator. Det er på denne baggrund, at videnskaber som retsvidenskaben, der på ingen måde har været paradigme for de generelle kriterier, let kan komme til at ende i kviksand.

4.1. International peer review

Dette skyldes, at moden dikterer, at publiceringen skal være sket i internationale peer review tidsskrifter. Det er her, hævdes det, vi finder det ypperste, som videnskaben kan præstere. Det er her, at Nobelpriserne ligger gemt, selvom Nobel desværre ikke tænkte på retsvidenskaben.

Ved vurderingen af denne indikators anvendelighed foreligger umiddelbart to spørgsmål: Hvad er det egentlig, der skal forstås ved et sådant tidsskrift, og for det andet er der overhovedet sådanne tidsskrifter inden for retsvidenskaben, og i tillæg hertil bliver sådanne tidsskrifter læst af dem, som de videnskabelige resultater retter sig imod. Vi ved, hvad et tidsskrift, et periodicum, er, men hvad betyder egentligt internationalt og hvad betyder peer review.

Ved internationalt er det nærliggende at forstå det forhold, at tidsskriftet, selvom det udgives i et land, retter sig mod en adressatkreds i en flerhed af lande eller ligefrem alle lande. Artiklernes indhold er ikke nationalt orienteret eller præget. Sådanne tidsskrifter er selvfølgelig, hvis den videnskabelige problemstilling er nationalt uafhængig, hvilket vist er karakteristisk for bl.a. de fleste våde problemstillinger. Dette er derimod ikke karakteristisk for hovedparten af de retsvidenskabelige problemstillinger, der uanset internationalisering/globalisering først og fremmest angår det nationale retssystem, og allerede af den grund findes der kun forholdsvis få internationale retsvidenskabelige tidsskrifter.

Lad mig illustrere dette med et eksempel fra mit eget forskningsområde, databeskyttelsesret. Her har vi et direktiv (95/46), der fastsætter, hvorledes personoplysninger retligt beskyttes. Som alle direktiver gælder det i de 27 medlemsstater, men den primære interesse i alle disse 27 lande er, hvorledes direktivet anvendes i det enkelte land, idet det normalt kun har kuriøs interesse, hvorledes de andre lande ser på direktivet. Artikler herom har derfor også kun marginal interesse for retsvidenskaben og specielt for dem, der bruger og har nytte af retsvidenskabelig forskning.

Denne afgrænsning af den retsvidenskabelige interesse afhænger dog til en vis grad af, hvor retskulturelt forbundet Danmark er med de andre lande, hvilket igen sætter fokus på hvad internationalt egentlig betyder. Her synes der at være en vis tendens til, at man kigger mod syd snarere end mod nord. Og igen får dansk retsvidenskab problemer, fordi forskningens internationale dimension har været og til en vis udstrækning fortsat er nordisk. Her er der retskulturel nærhed, og det er her, vi finder de få internationale tidsskrifter, som danske jurister af og til publicerer i.

I denne forbindelse indskyder jeg den bemærkning, at selvom engelsk også i den videnskabelige verden er blevet til lingua franca, bør det ikke være publiceringssproget, der er bestemmende for, om en publicering bliver betragtet som international. Og hertil kan føjes, at når forskningens genstand er det danske retssystem, bliver det let kunstigt og unaturligt, såfremt forskningsresultatet gøres tilgængeligt på et andet sprog end dansk.

Det andet spørgsmål er, hvad peer review egentlig betyder. Dette spørgsmål er vi i retsvidenskaben nødt til at stille, fordi vi har en mistanke om, at vi nok ikke har så mange peer review tidsskrifter. Der findes nok ikke, og i hvert fald ikke på retsvidenskabens område, tidsskrifter, der optager alt, hvad der bliver sendt ind til redaktionen. Der foregår altid en bedømmelse af den indsendte artikels videnskabelige kvalitet og relevans. På vores område foretages denne vurdering normalt af en redaktør eller en eller flere, som redaktøren sætter til denne opgave. Dette har traditionelt sikret den videnskabelige kvalitet, men dette er ikke peer review i sin rene form, der snarere er dette, at udenforstående, der er udpeget af redaktionen, foretager vurderingen; ideelt som blind review. Redaktionen er dog sjældent bundet af denne review, der har en vejledende status.

Om peer review er en garanti for den høje kvalitet kan diskuteres, da der vist på alle videnskabsområder er eksempler på, at der alligevel af og til bliver optaget noget bras. Men ikke så meget mere om dette. Denne mode vil alle videnskaber og derfor også de retsvidenskabelige

tidsskrifter uden det store besvær kunne tilpasse sig. Efter en overgangsperiode er det ikke på dette punkt, der foreligger det store problem.

Hvis vi nu leger, at der på retsvidenskabens område findes internationale peer review tidsskrifter, er det næste centrale spørgsmål, om de artikler, der publiceres i disse tidsskrifter, rent faktisk når frem til retsvidenskabens adressater, altså til dem der skrives til. Her er vi nået frem til et andet særligt træk ved retsvidenskabens. Dens auditorium er ikke i første række andre retsvidenskabspersoner, men juristerne, dvs. de personer, som anvender retten i praksis: advokater, dommere, jurister i forvaltningen og i virksomhederne. Disse jurister læser ikke internationale peer review tidsskrifter eller udenlandske tidsskrifter i det hele taget. De fleste kender slet ikke deres eksistens. De læser danske tidsskrifter, og skal de retsvidenskabelige forskningsresultater have betydning og opfylde det kvalitetskrav, der består i, at de er relevante og ikke blot booster den enkelte forskers ego, så er det bedste publiceringssted det danske juridiske tidsskrift.

Alt i alt har den juridiske forskningsverden store problemer med denne første indikator, der ikke er rettesnor for kvalitet på vores område. Det betyder ikke, at international publicering er uden betydning, eller at alle tidsskrifter er lige gode, og det kan ikke afvises, at det er muligt at opstille bibliometriske lister, der kan anvendes til måling af kvalitet, men listen vil blot skulle have et andet udgangspunkt end det, der blæser kraftigt i vinden. Den autorisering af bestemte tidsskrifter, der for tiden er undervejs, bør, hvis den absolut skal realiseres, gribes meget forsigtigt an, hvilket jeg kommer tilbage til lidt senere.

Lad mig slutte denne del med et yderligere eksempel. Spørger man de juridiske forskere om, hvad der er verdens førende juridiske tidsskrift, er en meget sandsynlig vinder Harvard Law Review, men dette tidsskrift er amerikansk og altså ikke internationalt, og det er ikke peer reviewed, da det redigeres af de dygtigste studerende ved Harvard. Kun én gang gennem tidsskriftets over hundredårige historie har en dansk jurist publiceret her (Ross: vol.71 p.466-484), og de fleste af retsvidenskabens adressater kender ikke tidsskriftet og læser det i hvert fald ikke.

4.2. Bøger

Et stort problem er, at der i forskningspolitikken ved publicering forstås publicering i tidsskrifter. Bøgerne eksisterer ikke. Igen mærkes den våde forbandelse, fordi det vist her kun er ældre forskere, der skriver bøger enten om sig selv eller om universet og Gud, men sådan er den retsvidenskabelige tradition slet ikke. Bogen er et væsentligt og anerkendt sted at formidle retsvidenskabelig forskning, og igen er det først og fremmest her i landet den danske bog, der fanger adressaternes interesse. Det vil være helt misvisende, helt uvidenskabeligt, ikke at medtage bøger, når retsvidenskabens kvalitet og relevans måles.

Vi har overvejet, om der kan opstilles indikatorer for bøger. Kan f.eks. særlige forlag udpeges som særligt kvalificerede. Nogle forlag er mere velrenommerede end andre, og nogle foretager en mere nærgående vurdering og redaktion, men en rangliste er alligevel svær at opstille bl.a. fordi det ikke konsistent er muligt at antage, at bestemte forlag kun udgiver gode bøger og andre kun dårlige. Alene ganske få forlag er internationale, men de har, meget naturligt, ikke den store fidus til bøger om dansk jura. Det kan ikke afvises, at forlag kunne foretage peer review, men dette vil tit være lidt anstrengt og egner sig ikke specielt godt til bøger.

Resultatet af disse overvejelser er på denne baggrund blevet, at bøger i almindelighed må indgå i målingen, således at akademiske afhandlinger tæller særlig tungt, medens andre bøger med lidt mindre vægt også giver et positivt udslag ved vurderingen af forskningsmiljøet.

5. Citation

En yndet indikator for kvalitet og relevans er citationer, og indenfor nogle videnskabsområder er der opbygget sindrige citationsindekser. Citation er det andet store dyr i åbenbaringen. Tankegangen er den enkle, at hvis andre forskere refererer til et værk, er dette et indicium for, at det

pågældende værk har kvalitet. Værket har en positiv impact faktor. Også denne indikator har vi problemer med i retsvidenskaben, og det skyldes ikke blot det praktiske problem, der består i, at der ikke findes et anvendeligt citationsindeks, hvilket jeg kommer tilbage til om lidt. Der er ikke tradition for at anvende denne metode, og dette er heller ikke tilfældet i udenlandske retsvidenskabelige miljøer. Dette skyldes bl.a., at forskningens kilde til erkendelse først og fremmest er de egentlige retskilder, f.eks. retsfor skrifter og retlige afgørelser, og således sædvanligvis kun sekundært tidligere retsvidenskabelig litteratur.

Der er to typer forbehold i forhold til brug af citationer som kvalitetsmål. For det første kan der på retsvidenskabens område være to grunde til at citere, idet dette enten kan skyldes, at der er hentet en opfattelse hos en anden forfatter, hvor citatet således er udtryk for en gæld til denne forfatter, der også af forskningsetiske grunde skal betales, eller citatet skyldes, at der tages afstand fra en opfattelse, som forfatteren betragter som fejlagtig. At blive citeret på sidstnævnte måde kan være meriterende, men er det ikke nødvendigvis. Der er altså forskellige former for citeringer, og det er urealistisk, at en måling kan være så finmasket at den kan opfatte dette.

For det andet frister en måling, der tillægger citation vægt, til omgåelse og snyd. Uanset peer review og redaktionel kontrol kan der let opstå citationsfællesskaber, der både kan være nationale og internationale, hvor det er aftalt, at man citerer hinanden også i de tilfælde, hvor dette videnskabeligt ikke er påkrævet. Det er muligt at snyde på vægten og dette er i sig selv et væsentligt usikkerhedsmoment.

På samme måde som ved måling af publicering i tidsskrifter opstår i øvrigt her spørgsmålet, om citationsstedet skal have betydning. Det er her, at mit udsagn om, at der ikke er et egnet citationsindeks, bliver aktuelt. Det bliver undertiden nævnt, at vi har et Social Citation Index, men dette refererer hovedsageligt amerikanske og engelske tidsskrifter, hvorfor det som tidligere nævnt ikke er anvendeligt i vores sammenhæng. Opbygningen af et egnet indeks vil tage lang tid og være omkostningskrævende, og resultatet vil ikke stå mål med anstrengelserne. For at have mening måtte det på retsvidenskabens område også omfatte bøger, hvilket er lidet realistisk. Under alle omstændigheder er der som nævnt ikke tradition for at anvende denne målemetode i retsvidenskaben, og på denne baggrund er denne indikator ikke medtaget i den model, som Det Juridiske Fakultet vil anvende.

6. Ekstern finansiering

Målinger, der er relateret til publicering, bør ikke være det eneste saliggørende. Der kan også være ydre faktorer, som ikke direkte er knyttet til forskningsresultatet, men snarere til forskningsprocessen, som kan være et indicium for kvalitet og relevans. Den primære indikator på dette område er, at forskningsprojektet eller forskningsmiljøet har opnået eksterne forskningsmidler. Denne indikator har også af andre grunde stor betydning for universiteterne som følge af at de ordinære statslige midler, der bliver tildelt, ikke er tilstrækkelige til skabe grundlaget for forskning på et tilstrækkeligt højt niveau, men dette er dog principielt her en anden historie.

Der er tale om en indikator, som har en vis fornuft knyttet til sig. Når der bliver opnået eksterne bevillinger, har der været foretaget en positiv kvalitativ vurdering af den kommende forskning, der også er blevet anset for relevant. Det kan overvejes, om der skal skelnes mellem konkurrenceudsatte midler og andre midler, eller mellem nationale og internationale midler, men i almindelighed er der ikke grund til i større udstrækning at foretage sådanne opdelinger. I alle tilfælde er der foretaget en vurdering, som indicerer kvalitet og relevans.

Der er ikke nogen sikkerhed for, at forskningsresultaterne bliver værdifulde, men der er dog trods alt en vis sandsynlighed herfor. Det er forholdsvis enkelt at måle denne indikator, idet den kan differentieres ud fra størrelsen af den opnåede bevilling. Det er på den måde ekstern finansiering er placeret i den model, der nu tages i anvendelse hos os.

7. Forsknings samarbejde

En yderligere indikator af samme type er at tillægge det betydning, om et forskningsmiljø indgår i formaliserede samarbejdsrelationer med andre forskningsmiljøer, idet disse skal være fra andre lande, være internationale. Har miljøet opbygget relationer med anerkendte miljøer er dette et indicium på, at der foregår kvalificeret forskning i miljøet, og der er en berettiget forventning om, at dette også fremover vil være tilfældet. Denne indikator er derfor medtaget, idet det er betonet, at samarbejdet skal have en formaliseret karakter. Enkeltstående relationer til udenlandske forskere kan være særdeles nyttige, men de giver altså ikke point i denne model.

8. Relevans

De indikatorer, som hidtil er nævnt, har været orienteret imod kvalitet, men kan også vise noget om relevans. Især for et område som retsvidenskaben, hvis centrale auditorium som tidligere nævnt er det praktiske retsliv i bred forstand, kan der være yderligere indikatorer, som særligt viser noget om forskningens relevans. Disse indikatorer omfatter forskningens synlighed i offentligheden, hvilket viser sig ved det omfang, som forskerne bliver citeret i de forskellige medier. Man kunne mene, at dette mere handler om formidling end om forskning, men disse citeringer viser også noget om, hvorvidt den viden og erkendelse, der er oparbejdet i forskningen, er relevant for det omgivende samfund.

Det tillægges derfor også betydning, at et forskningsmiljøes forskere bliver inddraget i offentlige råd og nævn, herunder deltager i lovforberedende udvalg. Dette viser, at forskningsmiljøet, der jo altid bæres af personer, gør nytte.

Som nævnt er disse indikatorer først og fremmest forbundet med relevans, men de viser også noget om kvalitet. I det hele taget bør kvalitet og relevans i almindelighed opfattes som to sider af den samme mønt. De to faktorer bør ikke adskilles. I nogle tilfælde kan det være, at den kvalitativt gode forskning først på et senere tidspunkt afslører sin relevans, hvilket jo ofte karakteriserer grundforskning, men på et eller andet tidspunkt vil dette ske. Det er derfor velbegrunderet at medtage indikatorer, hvis startpunkt er relevans.

9. Måling

Der er således en række indikatorer, som med større eller mindre sikkerhed kan anvendes som mål for, om et forskningsmiljø har kvalitet og relevans. Det er væsentligt, at det er for snævert kun at benytte én indikator. Når man er nået dertil, konfronteres man med det vanskelige spørgsmål, om hvorledes disse indikatorer skal vægtes overfor hinanden, og hvilken vægt de i det hele taget skal have. En væsentlig aspiration er, at modellen skal være operationel og ubureaukratisk. Det må ikke være således, at målingen af kvalitet og relevans forstyrrer forskningsmiljøet og kommer til at virke kontraproduktivt ved at medføre, at forskernes tid bruges til at rapportere og ikke til at forske. De fleste indberetninger bør kunne varetages af fakultetets administration og dermed være udtryk for sekundærudnyttelse af andre pligtige indberetninger. Forskningsmiljøet skal naturligvis have mulighed for at efterkontrollere og kommentere dets måling, men primærindberetningen bør være så begrænset som overhovedet muligt.

Dette udgangspunkt medfører ikke mindst, at de enkelte indikatorer må pointsættes. Så mange point for en artikel, så mange for en bog, så mange for en ekstern bevilling, osv. Der er ingen grund til her at gå ind i, hvorledes mit fakultet specifikt har pointsat de enkelte indikatorer, idet det er tilstrækkeligt at fremhæve, at relativiteten skal være gennemtænkt, hvorimod de enkelte point nødvendigvis må have en vis arbitrær karakter – helt ligesom den karakterskala de studerende udsættes for. Når det forsøgsår, som mit fakultet har givet sig selv, er forløbet, er denne pointsætning et af de momenter, der må evalueres.

10. Videnskaben bør måles på videnskabeligt grundlag

Afslutningsvis er der grund til at fremhæve, at opbygningen af et måleinstrument for forskningens kvalitet og relevans er en større øvelse, og det er forståeligt at mange forskere stiller spørgsmålstejn ved det rationelle i denne øvelse. Et naturligt spørgsmål er, om den vil gavne forskningen, eller om der blot er tale om endnu et udslag af statens umættelige trang til at kontrollere sine universiteter. Rangering af universiteter og dele af disse, dvs. fakulteter, er kommet på mode og er som så meget andet overtaget fra en verden, hvor universiteter konkurrerer om de samme private midler og om størrelsen af de studerendes tuition fees m.v. Altså i hvert fald endnu en anden verden end vores. Et måleinstrument kan være gavnligt, men om det bliver det, kan i sagens natur ikke fuldt ud besvares i dag, idet svaret bl.a. afhænger af, på hvilken måde målingerne bliver anvendt.

Efter min opfattelse er det en mulighed, at dette instrument kan have positiv betydning for forskningen og være værdifuld i den lokale forskningsledelse. Den kan sætte fingeren på styrker og svagheder i de enkelte forskningsmiljøer, ikke med henblik på disciplinering, men derimod med henblik på en løbende forbedring af kvaliteten og relevansen. Målingen kan bidrage til ønskelige kursskifter og til reviderede/nye forskningsstrategiske valg. Målingerne kan anvendes tvangsfrit, men der er ikke nogen grund til at skjule, at det modsatte også er muligt. Fakultetsledelser og andre lokale ledere bør træde varsomt, fordi denne scene er meget skrå.

Den primære forudsætning for, at måleinstrumentet kan virke tvangsfrit og være positivt for forskningen er, at det reelt gøres muligt at udforme det med respekt for de enkelte videnskabers karakter og formål. Instrumentet bør være differentieret og ikke kun være baseret på enkelte elementer af forskningen. Det må ikke være snævert, så det blot bliver en omskrivning af de gamle ord om publish or perish. Instrumentet må hverken være vådt eller tørt, men derimod være afpasset det enkelte forskningsområde uanset, at dette stiller øgede krav til de højere niveauer i den forskningspolitiske verden. Denne forudsætning kan også formuleres på den måde, at måleinstrumentet selv må være videnskabeligt funderet. Det er når alt kommer til alt ikke heldigt og i modstrid med de mål, der efterspores, om videnskaben måles på et uvidenskabeligt grundlag. Det kommer der ikke noget godt ud af.

Publiceringspraksis i Samfundsvidenskab

Professor Kirsten Hastrup, Det Samfundsvidenskabelige Fakultet

1. Det er en vigtig debat, der er i gang på universiteterne, og én som mange stemmer allerede har bidraget til at skærpe. Der er en klar fornemmelse af, at den akademiske frihed er under pres, og at en stadig mere omfattende detailstyring af forskernes arbejde er ved at underminere dette arbejdes vilkår. Forskerne er blevet forstemte.

Fortolkningen af denne forstemthed i de ministerielle gemakker synes mest at være den, at forskerne ikke ønsker at blive kigget i kortene, og at de ikke ønsker at bidrage til samfundets udvikling. Begge dele er naturligvis helt forkerte.

Publikationer er naturligvis de allervigtigste kort, forskerne spiller med, og de er både synlige og vurderbare. Desuden bidrager de på afgørende vis til samfundets almene oplysning, selvforståelse og udvikling. Antallet af nulforskere er forsvindende, publikationskurverne stiger, og det går rigtig godt for dansk forskning, og da ikke mindst for KU, både i henseende til ranglister og til antallet af publikationer i forhold til landets størrelse. Hvad er egentlig problemet?

Problemet er først og fremmest, at politikernes tillid til forskersamfundet er forsvindende, og at dialogen mellem forskere og politikere er blevet erstattet med monologer. Mistilliden til forskernes arbejde og deres altdominerende vilje til at give det en ekstra skalle, når det er vigtigt, er påfaldende, og er blevet omsat i stadigt mere omfattende krav om kontrolmål af forskellige slags, både hvad angår kvalitet og relevans. Alt det har vi hørt mange gange.

Som forskere ved vi, hvor vanskeligt det er at måle kvalitet med kvantitative redskaber, og vi ved at relevans er noget, der viser sig, ikke noget, der kan præfabrikeres. Hvad gør vi, og hvordan tager vi højde for de forskelle i faglige traditioner og videnskabsteoretiske horisonter, der findes, og som vi hører om i dag?

Vi gør blandt andet dette: mødes til en fri akademisk samtale, der er sindbilledet på såvel god forskningspraksis som på en demokratisk dialog. Jeg håber, at resultatet vil bringe os videre, i arbejdet indadtil såvel som udadtil.

2. Kvalitet: I mine øjne har et af de store problemer i diskussionen hidtil været, at man, hvad angår kvalitet, er startet med målestokkene og derfra har skullet regne tilbage til kvaliteten. Det har forkludret processen unødigt. Hvad angår samfundsrelevans, er problemet, at man tilsyneladende har bidt sig fast i en temmelig ensidig instrumentalistisk og økonomisk tankegang. Man har så at sige reduceret samfundet til en begrænset delmængde. Jeg skal derfor hovedsagelig bruge min tid på at diskutere 'kvalitet' og 'relevans' på et lidt mere overordnet niveau i stedet for at tale om målemetoder.

Det er naturligvis svært at tale om samfundsvidenskab under en hat; der er store praksisforskelle mellem områder som økonometri, neuropsykologi, og miljøantropologi og alt muligt andet, som dyrkes på SAMF, men med det proviso vil jeg alligevel kaste mig ud i det, også i lyset af, at vi i stigende grad bliver vurderet som om vi er ens, eller i hvert fald som om, vi kan måles med samme alen, der i mange henseender følger den norske model, og mere skal jeg ikke sige om det.

Kvalitet har blandt andet at gøre med *robustheden* af den viden, der skabes. Derfor er det afgørende, at vi ser nøjere på vidensprocessen, som under en post-positivistisk videnskabsteoretisk horisont ikke kan beskrives som blot og bart afdækkende eller opklarende. Opgaven kan ikke længere beskrives som en opklaring af, hvad naturen gemmer, i hvert fald ikke i det samfundsvidenskabelige felt.

Der er jo det enestående ved samfundsvidenskabens objekt, at det består af subjekter, der bidrager afgørende til samfundets udformning gennem mere eller mindre velovervejede beslutninger. Videnskaben befinder sig derfor i den situation, at objektet skifter karakter – mere eller mindre naturligvis – alt i mens mans studerer det. Og det gælder fra studiet af den enkeltes psyke til studiet af internationale politiske mønstre.

Man er derfor nødt til midlertidigt at fastfryse et analytisk objekt, og man må eksplicit redegøre for betimeligheden af netop den beskæring af det empiriske objekt. Derefter må man ikke alene undersøge dets delelementer, men også undersøge dets dynamik og historiske potentiale. I sagens natur kan dette potentiale ikke *afdækkes*; der vil være tale om en fortolkning, som der må *argumenteres* for. Min pointe er netop, at *argumentet* spiller en afgørende rolle for vurderingen af kvaliteten af den fremlagte samfundsvidenskabelige forskning.

3. Argumenter kræver plads, langt mere plads end statistikker og ligninger. Jo mere komplekst og omfattende det analytiske objekt er, desto mere plads kræver argumentet, der jo ikke alene skal formes i forhold til det udsnit af virkeligheden, der studeres, men også i forhold til andre, allerede foreliggende argumenter for evt. andre fortolkninger. Kun ved at gennemføre denne 'samtale' kan man sikre sig, at ens viden holder, eller at den er robust.

Monografien er stjerneeksemplet på det fuldførte, komplekse argument, og det er derfor ikke tilfældigt, at netop monografier er noget af det, der virkelig tæller i samfundsvidenskaben – både på bibliotekerne, hvor de står som holdbare kilder, og i den løbende profilering af forskningens fremskridt.

Kvalitet har dog ikke kun at gøre med robusthed, det har også at gøre med en løbende orientering mod nye tendenser, kreative momenter og begrebsudvidelser. Ved siden af det store, velargumenterede arbejde, er det nødvendigt – igen af hensyn til objektets flygtighed – at de samfundsvidenskabelige forskere med mellemrum samles om temaer, hvor de i fællesskab tager pulsen på gældende viden og sætter den til debat.

Antologien er hovedeksemplet på resultatet af sådanne internationale træf, og måske fraset økonomi, som i de senere år har bevæget sig meget langt i retning af den naturvidenskabelige publikationsform, gælder det for alle de øvrige samfundsvidenskaber, at antologier spiller en væsentlig rolle for den orientering i det faglige landskab, som er fuldstændig afgørende for, om man kan se nyhedsværdien i konkrete resultater.

Foruden de nævnte parametre for hhv. argumentation og orientering, ligger der naturligvis også en kvalitet i at kunne tage fat om et begrænset emne – et lille stykke virkelighed – og fremlægge et mindre omfattende argument for en konkret fortolkning, der måske kan lede til en ny sikkerhedspolitik, eller hvad ved jeg.

Artiklen er udtryk for evnen til i mere kort form at kunne fremlægge en viden, der ofte bygger på blot en delmængde af det stof, man i øvrigt arbejder med. Hvis ikke det var fordi, det efterhånden tager år at få sine arbejder ud i de internationale tidsskrifter, er der naturligvis tale om en hurtigere formidlingsform end monografien.

Men, for at opsummere vedr. forskningens kvalitet, så hænger den sammen med en erfaret robusthed, som hviler på en nøje eksplicitering af det analytiske objekt, en redegørelse for metoden, og ikke mindst et konsistent argument for en bestemt fortolkning af større eller mindre rækkevidde.

4. Relevans: Hvis nu opgaven ikke er at afsløre naturens hemmeligheder, men at fremlægge forslag til bestemte fortolkninger og sammenhænge, hvordan kan det så komme samfundet til gavn? Det kan det gennem sit bidrag til at vedligeholde og udvikle et begrebsberedskab, der forholder sig til konkrete samfundsforhold i evig bevægelse. Dette formidles løbende i mange dansksprogede publikationer og andre formidlingsformer, der omsættes direkte i samfundet, og som derved

paradoksalt nok tabes af syne som videnskab, og slet ikke krediteres – trods universitetsloves § 2, stk. 3, hvori det hedder:

Universitetet skal som central viden- og kulturbærende institution udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund og tilskynde medarbejderne til at deltage i den offentlige debat.

Er der nogen, der deltager i den offentlige debat, er det samfundsforskere og humanister. Et afgørende element i forskningens *kvalitet som relevant* er netop dens umiddelbare omsættelighed og begribelighed. Men den falder ud af synsfeltet, når der tales om mål for kvalitet og relevans, fordi disse mål tager udgangspunkt i den normativitet, som naturvidenskaben er blevet tillagt i samfundet.

Ved første øjekast kan det naturligvis se ud, som om naturvidenskaben har større transformativ betydning end samfundsvidenskaberne, og alene af den grund har større samfundsrelevans. Men det er delvist et optisk bedrag, som dels er baseret på den reelle usynlighed af de tørre videnskabers bidrag til begrebsfornyelse og historisk udvikling, dels på en uhensigtsmæssig sammenkobling af naturvidenskab og teknologi. Naturvidenskab er jo meget andet end teknologisk opfindsomhed, der kan lede til nye indtægtsgivende patenter; det er også en dybtgående refleksion over altings sammenhæng og et forsøg på at skabe et samlet billede af livets forudsætninger.

Det giver simpelthen ikke rigtig mening at vurdere videnskabernes respektive relevans ud fra deres instrumentelle opfindsomhed. For det første er de forskellige videnskaber dybt afhængige af hinanden, fordi de i fællesskab skubber horisonten for det historisk mulige. For det andet er netop deres samvirken en betingelse for at opretholde en vis sans for proportioner i samfundet.

5. Det er min opfattelse, at intet samfund kan vedligeholde eller udvikle sig selv uden den særlige form for omtanke, der skabes i samfundsvidenskaben (og naturligvis i andre videnskaber). Med andre ord, samfundsvidenskabens relevans ligger i selve det forhold, at tanken om mennesker, samfund og videnskab holdes i bevægelse og ved egen kraft påvirker vores opfattelse af det mulige.

Det er selvfølgelig op til forskerne at sandsynliggøre dette gennem deres arbejde, og en forudsætning for dette er igen, at vi kommer ud af den handlingslammelse, der er fulgt med spørgsmålet om instrumentel nytte, som er den platteste form for relevanstænkning. Det er ikke nytten, det handler om, men potentialet til at ændre historien. Skulle det ikke være godt nok?

Det er min overbevisning, at hvert eneste historisk øjeblik rummer et overskud; det er kun en begrænset del af de historiske muligheder, der realiseres. En af menneske- og samfundsvidenskabernes fornemste opgaver og største udfordringer er at vise potentialet i enhver situation for på den måde at åbne for en fornyet forståelse af dette historiske overskud. Historien gentager sig aldrig, men den følger heller ikke naturlige spor. Den tager den retning, mennesker giver den.

I den proces spiller den *samlede* videnskabelige horisont en afgørende rolle, og en hvilken som helst målestok for kvalitet og relevans bør omfatte parametre, der til sammen kan rumme variationsbredden i den videnskabelige praksis, uden at reproducere hverken den ene eller den anden normativitet. Alle former for værdi må figurere.

Til de stillede spørgsmål vil jeg derfor svare følgende:

1: *Hvad forstås ved målestokkene "kvalitet" og "relevans"?* 'Kvalitet' og 'relevans' er ikke målestokke i sig selv.

2: *Hvordan bør parametre for kvalitet og relevans vægtes?* De kan ikke adskilles, fordi relevansen er indbygget i kvaliteten og omvendt.

3: *Er opnåelse af eksterne bevillinger et kvalitetsparameter?* Nej, ikke nødvendigvis, det er et mål for evnen til at skaffe bevillinger.

4: *Kan bibliometriske metoder altid anvendes med mening?* Nej.

5: *Bør forskningsresultater altid publiceres internationalt?* Nej, så svigter vi en væsentlig samfundsopgave.

6: *Er monografier ikke lige så gode som tidsskriftartikler?* De er navnlig anderledes – bedre til noget og mindre velegnede til andet.

7: *Hvordan organiseres samarbejdet om fælles publikationer?* Det kommer an på det konkrete forskningssamarbejde.

8: *Hvordan og i forhold til hvem skal kvalitetskontrollen gennemføres?* Som en intern vurdering på institutionsniveau.

9: *Hvor går grænsen mellem forskningspublicering og forskningsformidling?* Det kan ikke besvares abstrakt.

6. Konklusion: Forskning er en videnskabende proces, der er rigt varieret og facetteret, men som i alle versioner kræver *tid* og *tiltro* til værdien af forskernes engagement i et eller andet 'stof'. Begge dele er en mangelvare i disse år, med tab af både potentiel kvalitet og bred relevans til følge. Det er ikke endnu flere finmaskede kontrolmål, der mangler for at sikre det optimale udbytte af investeringerne.

God publiceringspraksis – set fra Det Teologiske Fakultet

Professor Mogens Müller, Det Teologiske Fakultet

God publiceringspraksis skal i en universitetssammenhæng tilfredsstille i det mindste fire behov. For det første skal den fremlægge landvindinger inden for viden og forståelse. For det andet skal den dokumentere sin ophavsmands eller sine ophavsmænds videnskabelige kvalifikationer. For det tredje skal den tilgodese behovet for relevante og ajourførte lærebøger. Og endelig for det fjerde skal den over for en bredere offentlighed formidle, hvor forskningen til enhver tid står. Disse fire momenter, der ikke er opregnet i en prioriteret rækkefølge, går ikke nødvendigvis op i en højere enhed for den enkelte forsker, men ikke desto mindre er det, hvad der fordres. At desuden kvaliteten skal være i top, og at der ikke må være så meget som en antydning af videnskabelig uredelighed, siger sig selv.

Dertil kommer, at teologisk videnskab har nogle særkender, som nødvendigvis hører med til billedet. Blandt disse vil jeg især fremhæve forpligtelsen til en stadig og kritisk reception af bestemte tekstsamlinger – jeg tænker naturligvis på især Det Gamle og Det Nye Testamente – hvor vores aktuelle viden om disse teksters tilblivelse og oprindelige betydning indarbejdes i forståelsen, og hvor fastholdelsen og uddybelsen af en særlig dansk historisk horisont – selvfølgelig i en stadig dialog med hvad der sker ude i verden – hører med til opgaven. Det er også et særkende ved adskillig teologisk forskning, at den ikke først og fremmest er akkumulativ i sit væsen, således at man kommer nærmere eller ligefrem når bestemte mål. Det er småt med afsluttede sager og endeligt besvarede spørgsmål. Selvfølgelig sker der en stadig forøgelse af viden, men fordi forståelsesaspektet er mindst lige så vigtigt, er receptionen, dvs. overtagelsen og udnyttelsen af denne viden nok så betydningsfuld. Derfor skal publiceringen også tjene til at dokumentere og formidle kritisk bevidsthed. Viden om den tilbagelagte vej, dvs. forskningens historie, hører således med til forståelsen. I dette ligner teologisk forskning i flere henseender megen humanistisk forskning, hvorimod forskellen i forhold til for eksempel naturvidenskab er oplagt.

Et særligt spørgsmål er endelig fordringen om at publicere på et internationalt sprog, hvilket i dag i alt overvejende grad vil sige engelsk – tysk var ellers for ikke så mange år tilbage teologiens foretrukne første fremmedsprog. Denne fordring har en bagside, fordi – som det så ofte er blevet påpeget – en opfyldelse kan medføre en forarmelse af det danske sprog ved, at det ikke bliver vedligeholdt og udbygget også inden for de teologiske discipliner.

For at vende tilbage til det første af de nævnte fire behov, så betyder denne kompleksitet, at teologisk forskning i sin fremlæggelse af landvindinger inden for viden og forståelse har brug for både artikelformen til offentliggørelse af resultater af mindre undersøgelser og delaspekter, og for den store monografi til en samlet fremlæggelse af et større stof. Således har den såkaldte B-disputats med et resumé på grundlag af en række publicerede mindre afhandlinger heller aldrig rigtig vundet indpas i teologien. Der er emner, som kun er forsvarligt behandlet, hvis både forskningshistorien, den aktuelle situation for problemstillingen og et gennemargumenteret opgør med andre mulige forståelser er medinddraget. Og det kræver sider.

Som nævnt som det andet moment, skal god publiceringspraksis imidlertid også tilgodese den enkelte forskers behov for dokumentation af videnskabelige kvalifikationer. Og her er der for i hvert fald teologiens vedkommende en indbygget vanskelighed. For selv om disputatsen inden for vores fag stadig anses for den ultimative kvalifikation, når det gælder professoratet, så er den i uddannelsesplanlægningen i praksis skubbet ud på et sidespor. Således er det forudset, at forskeruddannelsen begynder med en ph.d.-afhandling, og enkelte ph.d.'ere får derefter et post-doc.-stipendium til at gå videre med. Men skriver man i dag en teologisk doktordisputats, er det

nærmest på trods af systemet, hvad der afspejler sig i, at fakultetet modtager flere disputatser fra folk udefra end indefra. Der mangler simpelt hen en fast ramme for udarbejdelsen af denne dokumentation af videnskabelig kvalifikation på højeste niveau.

Hvad ph.d.-afhandlingen angår, så er der lagt op til, at hvis emnet ikke nærmest udelukker det – f.eks. fordi der er tale om dansk kirkehistorie – så skal afhandlingen helst være skrevet på – eller den bør i hvert fald publiceres på – et internationalt sprog, hvilket altså i praksis vil sige engelsk. I det hele taget forventes det i hvert fald inden for bibelvidenskab og systematisk teologi, at der publiceres på et internationalt sprog, også for at de opnåede resultater kan indgå og blive afprøvet i den internationale drøftelse – og måske give forfatteren mulighed for at optræde i de citation-indexes, der åbenbart skal være den ultimative målestok for videnskabelig betydning.

Det tredje punkt, publiceringen af relevante og ajourførte lærebøger, har to indbyggede vanskeligheder, nemlig dels på lærersiden mangel på tid og kapacitet – også fordi lærebøger almindeligvis ikke regnes for videnskabeligt kvalificerende – dels sprogområdets begrænsninger, der bevirker, at eventuelle danske lærebøger kan få et alt for langt liv. Således er det i kirkehistorie vist stadig muligt at opgive den samme lærebog, som min far gik til eksamen efter i 1926, og min gamle lærer Bent Noack advarede mod at skrive videnskabelige bibelkommentarer på dansk, fordi de risikerede at blive brugt i 100 år, fordi de ikke blev rettidigt afløst.

Det fjerde moment endelig, formidlingen til den bredere offentlighed, er måske det mest kritiske. For selv om formidling er ophøjet til at skulle være den tredje af de ”søjler”, der skal bære dét sander’ske universitetet, der er ved at afløse det åbenbart håbløst gammeldags humboldt’ske, så har formidlingslitteratur stadig ingen status, når det gælder bedømmelsen af en stillingsansøgers videnskabelige kvalifikationer. For dem, der endnu ikke sidder i en betrygget stilling, kan det derfor – selv om de måske har fremragende evner til formidling – opleves som et nærmest suicidal spild af tid at give sig af med artikler og bøger af alment formidlende karakter.

Samtidig er det dog en efter min mening meget vigtig forpligtelse for universitetsteologien hele tiden at sørge for, at ajourført viden og forståelse publiceres i en så almen tilgængelig skikkelse, som det nu er muligt. Ikke bare for at dokumentere, at vi laver noget, men også fordi offentligheden har krav på det. For den danske offentlighed betaler naturligvis ikke skattemidler, alene for at dansk teologi kan bidrage til en international videns- og forståelsesbase. Vi skal også leve op til en helt berettiget forventning om en til stadighed ajourført dansk og dansksproget formidling af teologiens forskellige discipliner i skikkelse af tidssvarende, gerne kommenterede oversættelser af vigtige tekster, relevante leksika og grundlæggende fremstillinger af de væsentligste problemområder samt af særlige danske emner som f.eks. Grundtvig og Kierkegaard og vores salmetradition. Og jeg må sige, at biskop Jan Lindhardts efterlysning af en sådan formidling i forbindelse med et i øvrigt stærkt tvivlsomt forslag om en alternativ præsteuddannelse med mindre vægt på sprog og andre forsinkende momenter ganske synes at overse, at der faktisk er gjort en kæmpeindsats af universitets- og andre teologer netop på dette felt.

Universitetsteologer har udstrakt publiceringsfrihed og også gennemgående gode muligheder for at få offentliggjort deres ting. Selv om det alt for ofte er forbundet med selv at skulle skaffe midler til forlag, der nødig vil løbe selv en lille risiko. Den eneste grænse, jeg kan få øje på, er den rimelige, der er sat af kravet om videnskabelig lødighed. Ser man på den gennemsnitlige publikationsmængde for fakultetets videnskabelige medarbejdere, er der ikke noget at komme efter. Men en egentlig kvalitetskontrol er forbundet med store vanskeligheder, da kvalitet og omtale ikke nødvendigvis følges ad. De fleste af vores tidsskrifter er nu peer-reviewede – det har bevillingssystemet hjælpsomt sørget for. Men der mangler – vel også af økonomiske grunde – alt for ofte fagligt kompetente forlagsredaktører, der gennemarbejder bogmanuskripterne. Her gælder uforkortet Lenins ord om, at tillid er godt, men kontrol er bedre – også stavekontrol. For sprogrøgt hører i høj grad med til god publiceringspraksis.

7. Nye regler om god videnskabelig praksis

Med virkning fra 1. september 2007 har Rektor – efter indstilling fra Praksisudvalget – godkendt visse ændringer af regelsættet vedr. god videnskabelig praksis. Regelsættet bringes i det følgende med ændringerne markeret ved understregning. Ændringerne er nærmere motiveret i nogle ”Bemærkninger til ændringsforslag”, som er gengivet efterfølgende.

Kap. 1. Almindelige bestemmelser

Formål

§ 1. Formålet med disse regler er at fremme god videnskabelig praksis ved Københavns Universitet samt at skabe grundlag for rådgivning af rektor i sager om god videnskabelig praksis.

Stk. 2. Reglerne angår forskning, der er udført eller udføres ved Københavns Universitet, som er udført af forskere, der ved en given sags start er ansat ved Københavns Universitet, eller som danner grundlag for en grad givet ved Københavns Universitet.

Stk. 3. Sager, hvori der rejses spørgsmål om uredelighed, omfattes ikke, da disse indbringes for et af de statslige uredelighedsudvalg.

Grundlag

§ 2. Bedømmelsen af, om en praksis er i overensstemmelse med kravene til en god videnskabelig praksis, bygger især på de love og andre offentlige forskrifter, der gælder herom, vedtagelser fra forskningsråd eller andre bevillende institutioner og fonde samt videnskabetiske kodekser fastsat af videnskabelige selskaber eller andre faglige grupper.

Hensyn

§ 3. God videnskabelig praksis kræver hensyntagen til bl.a.

- 1) forskningens uafhængighed og forskernes ytringsfrihed som nærmere anført nedenfor stk. 3,
- 2) de personer eller det objekt, som forskningen vedrører, eller som den får betydning for,
- 3) åbenhed om finansiering, dvs. om de økonomiske resurser, som danner grundlag for forskningsvirksomheden,
- 4) oplysning om de personer, der som medforfattere eller på anden relevant måde har medvirket i forskningsvirksomheden og til opnåelse af det videnskabelige resultat,
- 5) korrekt formidling af forskningens resultater uden fordrejning eller vildledning om disses karakter og indhold,

6) åbenhed om eventuel tidligere publicering.

Stk. 2. Til god videnskabelig praksis kan endvidere høre, at forskeren – i overensstemmelse med Københavns Universitetets værdigrundlag der siger at ”Forskningen udføres med ansvarlighed over for dens genstand, valget af metode samt anvendelsen af resultatet” – også redegør for sine overvejelser om konsekvenser af eller muligheder for anvendelse af de resultater, som forskningen har frembragt.

Stk. 3. Universitetet skal værne om sin forskningsfrihed og søge højeste niveau af videnskabelig standard og etik. Forskningsfrihed indebærer frihed til at vælge forskningsemne, frihed til at stille spørgsmål, frihed til at bestemme hvilket materiale og hvilke metoder man vil benytte for at finde svar, og frihed til at fremlægge hypoteser, resultater og ræsonnementer offentligt. Universitetet skal sikre, at de forskningstrategiske rammer, der fastlægges i udviklingskontrakten for universitetets virksomhed, ikke unødigt begrænser forskningsfriheden for den enkelte medarbejder. Universitetet skal sikre, at forskningsopgaver tilrettelægges og fordeles, så hver enkelt videnskabelig medarbejder så vidt muligt selv kan vælge forskningsemne. Endelig skal universitetet sikre faglig åbenhed i forskningsmiljøerne, således at mangfoldighed og gensidig kritik kan komme til fri udfoldelse.

Kap. 2. Praksisudvalget

Udvalget

§ 4. Rektor nedsætter et udvalg til behandling af spørgsmål om god videnskabelig praksis, betegnet Udvalget vedr. god videnskabelig praksis (Praksisudvalget).

Stk. 2. Som medlemmer kan udpeges professorer eller lektorer ved Københavns Universitet. Der udpeges ét medlem fra hvert af universitetets fakulteter. Der udpeges på tilsvarende måde en suppleant for hvert medlem. Medlemmer og suppleanter udpeges for en periode af 3 år. Genudpegning som medlem kan finde sted én gang.

Stk. 3. Rektor udpeger udvalgets medlemmer og suppleanter efter indstilling fra fakulteternes akademiske råd samt bestemmer, hvem der skal være formand og næstformand.

Stk. 4. Udvalget kan ved behandling af særlige spørgsmål supplere sig med én eller to personer, der repræsenterer særlig indsigt i et bestemt fagområde, jf. kap. 3.

Opgaver

§ 5. Udvalget har til opgave at

- 1) bidrage til at klargøre de eksisterende normer for god videnskabelig praksis,
- 2) tage initiativ til, at der foregår en drøftelse af normerne for god videnskabelig praksis,
- 3) afgive indstilling om konkrete sager, jf. nærmere kap. 3.

Stk. 2. Udvalget kan herudover – efter opdrag fra Rektor eller af egen drift – stille forslag om regler og vejledninger om god praksis.

Stk. 3. Udvalget træffer selv bestemmelse om tilrettelæggelsen af dets arbejde.

Stk. 4. Udvalget afgiver en årlig beretning om sin virksomhed.

Kap. 3. Sagsbehandling

Initiativ og frister

§ 6. En sag kan rejses for udvalget ved, at

- 1) en navngiven fysisk eller juridisk person indgiver en skriftlig klage,
- 2) rektor forelægger udvalget en sag,
- 3) udvalget på eget initiativ tager en sag af særlig betydning op,
- 4) en person, som ønsker at blive rensset for verserende rygter eller beskyldninger, anmoder udvalget herom.

Stk. 2. En sag skal rejses for udvalget inden rimelig tid efter, at den, der tager initiativ til sagen, har eller burde have haft de nødvendige forudsætninger for at starte sagen. En sag, der rejses efter stk. 1, nr. 1- 3, må ikke vedrøre forhold, der er mere end 5 år gamle, når sagen startes ved udvalget, og en sag, der rejses efter stk. 1, nr. 4, må ikke vedrøre rygter eller beskyldninger, som har været den pågældende bekendt i mere end 1/2 år, når udvalget anmodes om at behandle sagen. I særlige tilfælde kan udvalget se bort fra disse frister.

Afvisning

§ 7. Udvalget kan afvise at behandle en sag, hvis klagen findes åbenbart grundløs, eller hvis sagen ikke findes at have betydning for de formål, som udvalget skal varetage, jf. § 1.

§ 8. Hvis sagen angår et forhold, hvori der rejses spørgsmål om uredelighed, skal sagen afvises, da et sådan skal indbringes for et af de statslige uredelighedsudvalg. Hvis sagen behandles af en anden myndighed eller et andet organ, kan behandlingen stilles i bero, indtil afgørelse foreligger herfra. Udvalget vejleder forinden den, der har indbragt sagen for udvalget, herom. Udvalget kan vejlede den, der har taget initiativ til en sag for udvalget, om muligheden for at indbringe sagen for et uredelighedsudvalg.

Oplysning

§ 9. Udvalget sørger for, at sagen oplyses tilstrækkeligt. Udvalget kan indhente udtalelser fra sagkyndige.

Stk. 2. Udvalget kan til behandling af en sag etablere et ad hoc-udvalg af sagkyndige, hvori det fagområde, hvortil sagen hører, i særlig grad repræsenteres. Personer, som ikke er medlemmer af udvalget, kan indgå i ad hoc-udvalg. Et ad hoc-udvalg afgiver indstilling til udvalget. For ad hoc-udvalg gælder reglerne i § 10, stk. 1, 1. pkt., og stk. 3.

Redegørelse

§ 10. Udvalget afslutter sagsbehandlingen med en begrundet stillingtagen til, hvorvidt forholdet er i strid med god videnskabelig praksis. Sagsbehandlingen skal i almindelighed afsluttes inden 6 måneder, efter at sagen er rejst for udvalget.

Stk. 2. Udvalget sender sin redegørelse til rektor, til den indklagede og til klageren.

Stk. 3. Er der ikke enighed i udvalget, skal mindretallets standpunkt og begrundelse anføres.

Kap. 4. Ikrafttræden m.m.

§ 11. Forvaltningslovgivningens regler finder anvendelse på udvalg og ad-hoc udvalg og disses redegørelse.

§ 12. Reglerne træder i kraft den 1. januar 2005. Ændringerne i § 3, stk. 1 og 3, § 4, stk. 1, § 5, stk. 2 og § 12, stk. 2, træder i kraft den 1. september 2007.

Stk. 2. Udvalget afgiver efter behov en redegørelse til rektor om reglernes anvendelighed, herunder forslag til evt. justeringer.

Københavns Universitet

Rektor Linda Nielsen, den 11. april 2005

Rektor Ralf Hemmingsen, den 1. september 2007

Bemærkninger til ændringsforslag:

Ad § 3, stk. 3: Med tilføjelsen af nyt stk. 3 præciseres universitetets forpligtelser vedrørende forskningsfriheden som nævnt i stk. 1, nr. 1). Formuleringerne er godkendt af rektor/bestyrelse, ligesom det har været bestyrelsens ønske, at bestemmelserne indarbejdes i praksisudvalgets regelsæt. Tilføjelsen betyder ikke nogen ændring af udvalgets opgaver, idet udvalget også efter den eksisterende bestemmelse i stk. 1, nr. 1) har skullet påse, at forskningsfriheden ikke krænkes. Men bestemmelsen indebærer en præcisering af, hvad der skal forstås ved forskningsfrihed, samtidig med at den fastlægger omfanget og karakteren af universitetets forpligtelser i forhold til specielt den individuelle forskningsfrihed. Dermed opnås et sikrere grundlag for udvalgets arbejde med denne side af normerne for god videnskabelig praksis. Bestemmelsen har som helhed karakter af en række hensigtsangivelser, hvis nærmere rækkevidde må forstås i lyset af bl.a. udvalgets rapport om den akademiske frihed set i forhold til sektorforskning/myndighedsberedskab fra januar 2007.

Ad § 4, stk. 1: Det foreslås, at udvalget officielt betegnes ”Udvalget vedr. god videnskabelig praksis”, mens den nuværende betegnelse ”praksisudvalget” forbeholdes daglig tale, således som det er markeret ved parentetisk tilføjelse. Forslaget tilsigter at give udvalget en mere retvisende og oplysende betegnelse end den nuværende, som ikke siger noget om, hvilken slags praksis der er udvalgets genstandsfelt, men som kan give forkerte associationer til ”praksis” som noget, der står i modsætning til teori.

Ad § 5, stk. 2: Efter de nugældende regler er det ikke udvalgets opgave at *vedtage* regler eller vejledninger om god praksis, som skal være gældende for universitetet. Det udelukker ikke, at udvalget kan stille *forslag* herom, hvad enten det gøres af egen drift eller efter opdrag fra Rektor. For dog at undgå fortolkningstvivl herom foreslås det at omformulere bestemmelsen, således at det bliver klart, at udvalget kan foreslå regler og vejledninger om god praksis. Forslaget skyldes ikke noget aktuelt behov herfor, men i takt med at praksisudvalget udvikler en praksis inden for bestemte områder, kan der muligvis opstå et behov for, at denne praksis ”omsættes” (kodificeres) i regel- eller vejledningsform. Tilsvarende gælder i forhold til den praksis, der udvikles af Uredelighedsudvalgene, og som eventuelt allerede har givet anledning til fastlæggelse af vejledninger, anbefalinger el. lign herfra. I det omfang der herudover måtte være ønske om udarbejdelse af (forslag til) nye regler, gældende for hele eller dele af universitetets forskningsmæssige virksomhed, må dette normalt forudsættes at ske med respekt af allerede gældende normer på enkeltstående fagområder, herunder normer der er fastsat internationalt af videnskabelige selskaber el. lign.

Ad § 12. Tilføjelse ad stk. 1 med anmærkning om ændrede bestemmelser. Tidsangivelsen i stk. 2, foreslås ændret fra ”efter 2 år” til ”efter behov”.

8. Praksisudvalgets medlemmer

Navn	Titel	Enhed
Peter Sandøe	Professor	Det Biovidenskabelige Fakultet
Harald Severin Hansen	Professor	Det Farmaceutiske Fakultet
Jan Riis Flor	Lektor	Det Humanistiske Fakultet
Carsten Henrichsen , formand	Professor	Det Juridiske Fakultet
Berthe Marie Willumsen	Professor	Det Naturvidenskabelige Fakultet
Heine Andersen ¹¹	Professor	Det Samfundsvidenskabelige Fakultet
Niels Keiding , næstformand	Professor	Det Sundhedsvidenskabelige Fakultet
Mogens Müller	Professor	Det Teologiske Fakultet

¹¹ Udtrådt med rektors godkendelse 13/11 2007. Ligeledes med rektors godkendelse 8/1 2008 er i stedet indtrådt professor Christian Hjorth-Andersen, Økonomisk Institut.

